

ANADOLU AĞIZLARINDAKİ DOĞU KÖKENLİ SÖZCÜKLERİN SES BİLGİSİ AÇISINDAN GÖRÜNÜMLERİ -ÜNSÜZLER-*

Murat KÜÇÜK**

Özet

Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili araştırma ve inceleme konularından biri de Doğu kökenli sözcükler olmalıdır. Doğu kökenli sözcükler, diğer alıntı sözcüklere bakarak Türkçenin söz varlığında ayrı bir yere ve tarihi geçmişe sahiptir. Yazı dilinde olduğu gibi Türkiye Türkçesi ağızlarında da Arapça ve Farsçadan alınmış pek çok Doğu kökenli sözcük bulunmaktadır. Ağızlarda varlığını sürdüren bu sözcüklerin birçoğu çeşitli ses değişimleri ile asıl biçimlerinden uzaklaşıp Türkçenin ses özelliklerine uymuşlardır.

Buradan hareketle bu makalede, Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan Doğu kökenli sözcükler ses bilgisi açısından ele alınıp incelenmiştir. Bu çalışmada, Doğu kökenli pek çok sözcük örneği bir araya getirilmiş; bu sözcüklerdeki ünsüz değişimleri gösterilmiştir. Makale hazırlanırken 1940 ila 2013 yılları arasında ağızlarla ilgili yayımlanmış olan eserlerden 48 kitap seçilmiş, örnekler bu eserlerden taranmıştır.

Makalenin amacı, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerin kullanımına dikkat çekmek, örnek sözcüklerdeki ses bilgisi olaylarını ana çizgileriyle ortaya koyarak Anadolu insanının ağızlardaki Arapça ve Farsça sözcükleri nasıl telaffuz ettiğini ve bu sözcükleri kullanırken ne gibi değişiklikler yaptığını tespit etmeye çalışmaktır.

Anahtar Sözcükler: dil ilişkisi, Anadolu ağızları, söz varlığı, Doğu kökenli sözcükler, ses bilgisi, ses değişmesi, ünsüz

* Bu makale, II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı (21-23 Mayıs 2009)'nda sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-Posta: mkucuk@ankara.edu.tr

**PHONETIC ASPECTS OF WORDS OF EASTERN ORIGIN
IN TURKISH DIALECTS
-CONSONANTS-**

Abstract

Words of Eastern origin should be one of the subjects of Turkish dialect research and studies. Words of Eastern origin have, in comparison with other loan words, a particular place and historical background in Turkish vocabulary. There are many words of Eastern origin borrowed from Arabic and Persian in Turkish dialects as in the written language. Many of these words surviving in dialects drifted away from their original form through a variety of sound changes and conformed to the sound characteristics of Turkish.

Thus, in this study words of Eastern origin used in Turkish dialects have been phonetically examined. The study collected many examples of words of Eastern origin and showed consonant changes in these words. To this end, 48 books were selected among works on dialects published from 1940 to 2013 and sample words were scanned from these books.

The aim of this article is to draw attention to the use of words of Eastern origin in Turkish dialects, to outline sound events in sample words and to try to determine how the people of Anatolia pronounce Arabic and Persian words in dialects and what changes they make when using these words.

Key Words: *language contact, Turkish dialects, vocabulary, words of Eastern origin, phonology, sound change, consonant*

0. GİRİŞ

Dil ilişkileri, dil bilimi çalışmalarının üzerinde önemle durduğu araştırma alanlarından biridir. Tarihi çok eskilere dayanan, geniş bir coğrafyada konuşulan ve yüzyıllar boyunca sürekli göç eden bir milletin dili olan Türkçe, bu uzun süreç içinde birçok dille karşı karşıya gelmiş, bunların bazılarıyla yoğun etkileşimde bulunmuştur. Bu diller arasında Arapça ve Farsça öne çıkmaktadır. Türkçe ile Arapça arasında ilk dil ilişkileri, X. yüzyıldan itibaren, Arapça dinî terimlerin alınması ile başlamıştır. Türkçe-Farsça dil ilişkileri ise iki halkın hemen hemen aynı coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle daha erken dönemlerde, VII. yüzyılın ortalarında başlamıştır (Akar 2000: 13). Bu ilişkiler doğrultusunda Türkçe, Arapça ve Farsçadan pek çok sözcük almış, Türkçeden bu dillere çeşitli kavram alanlarına ait pek çok sözcük geçmiştir. Böylece Türkçe ile ona komşu olarak yaşayan başka diller arasında oldukça zengin bir söz alışverişi gerçekleşmiştir.

Arapça ve Farsça sözcükler Anadolu ağızlarında da sıkça kullanılmış, ağız araştırmalarına konu olmuştur. Ağız araştırmaları, geçmişte olduğu gibi günümüz Türklük bilimi için de önemli çalışma alanlarından biridir. Türkiye’de ağızlar ile ilgili çalışmalar yüz yılı aşkın bir geçmişe sahiptir ve bu zaman dilimi içinde pek çok ciddi çalışma yapılmıştır. Özellikle son yıllarda ağız araştırmalarına verilen önem ve ortaya konulan eserler son derece sevindiricidir. Yine bu çalışmalar, gerçekleştirilen Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları çalıştayları ile desteklenmektedir.

Bir dil bilimi terimi olarak “ağız genel anlamda, bir dilin (*langue*) veya lehçesinin (*dialecte*) sınırları içinde, belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü” diye tanımlanabilir (Gemalmaz 1989: 3). Başka bir ifadeyle “Ağız; aynı kökenden geldiği, üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış, aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okur yazarlığı az, bulunduğu yerden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturmamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimidir.” (Demir 2002: 114). Bütün diller için çok önemli bir işleve sahip olan ağız konusu, sayısız araştırmaya kaynaklık etmiştir.

Ağız araştırmaları, geçmişte olduğu gibi günümüz Türklük bilimi için de önemli çalışma alanlarından biridir. Türkiye’de ağızlarla ilgili çalışmalar yüz elli yıla yakın bir geçmişe sahiptir ve bu zaman dilimi içinde pek çok ciddi çalışma yapılmıştır. Ağızlarla ilgili araştırmalar, her geçen gün kaybolmaya yüz tutmaları sebebiyle, Türklük bilimi çalışmalarında öncelikli bir yere sahiptir (Gülsevin 2010: 1). Özellikle 1980’den sonra ağız araştırmalarına verilen önem ve ortaya konulan eserler son derece sevindiricidir. Bu yayınlarda derlenmiş olan metinler çok değerli dil malzemeleridir. Ayrıca bu çalışmaların inceleme bölümlerinde, söz konusu ağızların dil özellikleri de ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Bu yayınlara yanı sıra, ağızlarla ilgili çalışmalar, gerçekleştirilen Türkiye Türkçesi ağız araştırmaları çalıştaylarıyla da desteklenerek devam etmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızları ile ilgili araştırma ve inceleme konularından biri de Doğu kökenli sözcükler olmalıdır. Doğu kökenli sözcükler, diğer alıntı sözcüklere bakarak Türkçenin söz varlığında ayrı bir yere ve tarihî geçmişe sahiptir. Yazı dilinde olduğu gibi Türkiye Türkçesi ağızlarında da Arapça ve Farsçadan alınmış pek çok Doğu kökenli sözcük bulunmaktadır. Ağızlarda varlığını sürdüren bu sözcüklerin birçoğu çeşitli ses değişimleriyle asıl biçimlerinden uzaklaşmış Türkçenin ses özelliklerine uymuşlardır.

Ağızlardaki Doğu kökenli sözcükler üzerine çalışmalar yapan araştırmacıların ilki Andreas Tietze'dir. Tietze, *Jean Deny Armağanı*'nda yayımlanan makalesinde Arapça sözcükleri (Tietze 1958: 255-333), *Oriens* dergisindeki makalesiyle de Farsça sözcükleri incelemiştir (Tietze 1967: 125-168). Andreas Tietze'nin çeşitli dergilerde yayımladığı bu makaleleri Mehmet Ölmez, *Wörterbuch der Griechischen, Slavischen, Arabischen und Persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch - Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü* adıyla (1999) kitap hâline getirmiştir.

Hasan Eren, "Anadolu Ağızlarında Rumca, İslâvca ve Arapça Kelimeler" adlı hacimli makalesinde, Andreas Tietze'nin kaleme almış olduğu üç makaleyi değerlendirmiştir (Eren 1960: 295-371). Emrullah İşler (1997a), *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları* adlı kitabı ve "Arapça Kelimelerin Farsça Unsurlarla Türkçede Kullanılışı I" (1997b), "Arapça Kelimelerin Farsça Unsurlarla Türkçede Kullanılışı II" (1997c), "Türkçedeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ses Değişiklikleri" (2008) başlıklı makaleleri kaleme almıştır. Doğu kökenli sözcükler üzerinde çalışan bir diğer araştırmacı da Hamza Zülfikar'dır. Zülfikar, yayımladığı "Doğu Kökenli Kelimelerin İlk Hecelerindeki Uzun Ünlülerin Kısılması", "Doğu Kökenli Kelimelerin Son Hecelerindeki Uzun Ünlülerin Kısılması", "Yabancı Kökenli Kelimelerde Uzun Ünlü Aşınması veya Oluşması", "Doğu Kökenli Kelimelerde Kalın K Sesinden Kaynaklanan Söyleyiş Sorunları" adlı makalelerde bu konunun ses bilgisi açısından çeşitli yönleri üzerinde durmuştur. Bu çalışmaların yanı sıra, Türkiye Türkçesi ağızlarını yöre yöre ele alıp titizlikle inceleyen makale, tez ve kitap düzeyinde pek çok önemli yayın ortaya konmuş bu yayınlarda Arapça, Farsça sözcüklere de, *ses bilgisi* ve *şekil bilgisi* başlıkları altında yer verilmiştir.

Ancak yukarıda ifade edilen çalışmalarla birlikte, Doğu kökenli sözcüklerle ilgili, bütünüyle Arapça ve Farsça sözcükleri konu edinip inceleyen kapsamlı müstakil bir eser ortaya konulamamıştır. Eksiklik olarak kabul edilebilecek bu durumu göz önünde bulundurarak, 2004 yılında *Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri* başlığı altında, konunun bir kitap çalışması olması düşüncesiyle malzemeyi fişlemeye başladım. Bu çalışmayı sürdürürken Birol İpek'in hazırlamış olduğu "Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler - Fonetik İnceleme" adlı yüksek lisans teziyle karşılaştım ve bu tezden de yararlandım. Ayrıca ağızlarla ilgili diğer yayımlanmış eserlere de başvurdum. Buradan hareketle bu konuyu makale olarak hazırlamaya çalıştım. Bu çalışma ile, Anadolu ağızlarında kullanılan ve ses değişmelerine

uğrayan sözcükler, kaynak eser bakımından ilk kez bu genişlikte ses bilgisi açısından ele alınıp incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Anadolu ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde görülen ses olaylarını ana çizgileriyle ortaya koyarak Anadolu insanının ağızlardaki Arapça ve Farsça sözcükleri kullanırken ne gibi değişiklikler yaptığını tespit etmeye çalışmaktır.

1. İNCELEME

Doğu kökenli sözcükler olarak adlandırılan Arapça ve Farsça söz varlığının Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımı ses bilgisi bakımından ele alınıp incelenmiştir. Çalışma Anadolu ağızları üzerine yapılan yayınlarla sınırlanmış; Irak Türkmen, Kıbrıs ve Rumeli ağızları çalışmanın dışında tutulmuştur. Örnek sözcükler, taranan eserlerin derleme metinlerinden elde edilmiş; yayınların ses bilgisi bölümlerinden de yararlanılmıştır. Birkaç örnek dışında alıntı sözcüklerin kökenlerinin verilmesine gerek duyulmamıştır. Örnek sözcüklerdeki seslerin değerleri, ilgili kaynak eserlerde gösterildiği için burada her biri tek tek verilmemiştir. Aynı sözcüğün değişken biçimleri bazen yan yana verilmiş ve bu sözcüklerin eserlerde geçtiği yerler de örneklerin sırasına göre düzenlenmiştir. Çalışmada verilmiş olan bazı ses değişmelerinin örnekleri oldukça fazladır. Ancak bu durum bilinçli bir tutumdur. Bunun sebebi, söz konusu ses değişmelerinin Anadolu coğrafyasında bir tür ‘isogloss’ını çıkarmaya çalışmaktır.

1.1. ÜNSÜZLER

Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan ünsüzler, ölçünlü Türkiye Türkçesinin kullandığı yirmi bir ünsüzün (/b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /j/, /k/, /l/, /m/, /n/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/) yanı sıra, ses birimi değeri olmayan ve bu ünsüzlerden farklılaşarak ortaya çıkan ya da yabancı kökenli sözcüklerin aslında bulunan bazı ünsüzlerden oluşmaktadır: /ç/, /ğ/, /ğ/, /h/, /h/, /k/, /k/, /k/, /l/, /n/, /s/, /v/... gibi sesler örnek olarak verilebilir. Bu sesler, ağızlar üzerine kaleme alınan bilimsel yayınların inceleme bölümlerinde titizlikle gösterilmiştir.

1.1.1. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

Ünsüz değişmesi, sözcük içinde bir ünsüzün yerini başka bir ünsüze bırakması veya ünsüzün sözcük içindeki başka bir sese benzemesi biçiminde gerçekleşir. Ünsüz değişmeleri üzerine geniş bilgi ve karşılaştırmayı Ahmet Caferoğlu (1963), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*'de (1-32) yayımladığı “Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri” başlıklı makalesinde araştırmacılara sunmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen ünsüz değişmeleri, çok çeşitlilik arz etmektedir. Türkçe sözcüklerde görülen ünsüz değişmelerindeki bu çeşitlilik, Doğu kökenli sözcükler için de geçerlidir.

1.1.1.1. ÖTÜMLÜLEŞME

Ötümsüz /ç/, /f/, /h/, /k/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/ ünsüzlerinin ötümlü olan ünsüz karşılıklarına dönüşmesi biçiminde gerçekleşen ses olayına *ötümlüleşme* adı verilmektedir. Bu terim için yayınlarda *titreşimlileşme*, *tonlulaşma*, *ötümlüleşme*, *sedalılaşma* terimleri de kullanılmıştır. Bu ses olayı, sözcük içinde meydana geldiği yer bakımından üç başlık altında incelenmiştir: *ön seste ötümlüleşme*, *iç seste ötümlüleşme* ve *son seste ötümlüleşme*. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki en karakteristik fonetik eğilimlerden biri, ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi olayıdır. Oğuz lehçe ve ağızlarına göre, bu ötümlüleşme dereceleri ve yoğunluğu farklılık gösterebilmektedir (Gülsevin 2002: 36). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Türkçe kökenli sözcüklerde olduğu gibi, Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerde de ötümlüleşme çok ileri düzeydedir ve yaygın bir eğilimdir.

1.1.1.1.1. Ön Seste Ötümlüleşme

Eski Türkçede ön seste bulunan ötümsüz ünsüzlerin ötümlüleşmesi, Güney-Batı Türkçesinin genel karakterini belirleyen yaygın olaylardan biridir (Günay 1978: 84). Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan Doğu kökenli sözcüklerde ön seste ötümlüleşmenin oldukça yerleşik olduğu görülmektedir.

- ç- > c- : çember>cember, cember (AA, 26/24; KarYA, 132/80; AYA, 20/5); çerez>cerez (AİA, I/47-15); çeyiz (<Ar. cihaz) >ceyiz, ceiz (ADYA, 3/15; TYAD, 26.25); çingene (<Far. çingâne)>cingen (AOİA, A2.08-44; çünkü>cüngü (KrİA, 047/132)
- f- > v- : fazla>vazla (AYA, 146/72)
- k- > g- : kelepçe>gelePceK (AOİA, A1.01-62); kervan>gervan (KırYA, XXXII.16)
- ķ- > ğ- : kabir>ğabir (KaYA, 1/10); kaħpelik>ğahbalık (AYA, 94/59); kalem>ğalem (AA, 8/12); kabul>ğabul (ADYA, 1/30); kadar>ğadar, ğadıra (AYA, 66/7; EdİA); kader>ğader (AOİA, bçy.); kafa>ğafa (AA, 27/13; AYA, 88/2); kale>ğale (AYA, 79/43; AİA, I/6-37); kaħve>ğehve, ğāve (EİA, 14.18; AİA, I/11-26); kalles>ğalles (UİA, I-41,13); karanfil >ğaranfil (AAT, Çor., 149.1); kasavet>ğasavet (STİAT, Siv., 91.15); kırmızı>ğırmızı (MİA, 81/7); kısmet>ğısmet (KarYA, 167/13); kıt (<Ar. kaht)>ğıt (HTA, 7.2.1-1); kıyamet>ğıyāmet (AOİA, bçy.); kurabiye>ğurabiye (ADYA, 3/265); kurban>ğurban (KaYA, 10/4; UİA, I-5,18)

- p- > b-** : pabuç>babiç, babış (AYA, 177/29; KYA, 17.12; MUYA, III/15-36); perhiz>behriz (AOİA, A6.04-53); Perşembe >bërşembe (KarYA, 93/6)
- s- > z-** : sabah>zabâ (MİA, 56/54); sade>zede (AİA, II/75-15); sahur>zöhürde (MİA, 5/14); sarhoş>zarhoş (KarYA, 18/181); sarraf>zarraf (AOİA, 6.19-94); sebze>zepze, zebze (KaYA, 124/75; MİA, 145/16); sefillik>zefillig (HTA, 2.6.1-21); sevda>zevda (AOİA, A3.13-22); sıfır>zıfır (AYA, 13/39); sokak>zogaḥ (MİA, 25/14); sual>zuval (EdİA, 25-194); sülale>zülâlemizî (AYA, 7/63); sümbül>zümbül (AİA, I/4-11); Sümeyra>Zümera (SMA, 27.1)
- t- > d-** : tarafında>darafında (KaYA, 134/21)

1.1.1.1.2. İç Seste Ötümlüleşme

Batı Türkçesinde, iki ünlü arasında iç seste ötümlüleşme biçimindeki ünsüz değişimleri önemli yer tutmaktadır (Aydın 2002: 29). Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Doğu kökenli sözcüklerde iç sesteki ötümlüleşme olayının örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Bu olayın, sözcüğün ünlü ile başlayan bir ek alması sonucunda son seste bulunan ötümsüz ünsüzün ötümlüleşmesi yoluyla da gerçekleşen örnekleri vardır.

- ç- > -c-** : bahçe>bahceliye (KaYA, 12/71); kelepçe>gelePceK (AOİA, A1.01-62)
- f- > -v-** : çiftçi>çivci (ZBKİA, 22-12); defa>deva (MUYA, I/47-2); hafız>hävız (KarYA, 103/3); hafta>havta (AOİA, A3.10-19); kafır>ğavır (DÇYA, 29.4; UMA, 17.25); keşf et->kevş ed- (MİA, 117/22); köfte>kúvte (MİA, 145/15); misafir>misävır (AOİA, A6.10.9; SİYA, 132/43); mustafa >msdava, musdava (AYA, 31/28; AİA, I/32-144); sefa>seva (EdİA, 27-1); sefer>sever (AOİA, B2.08-22; EdİA, 7-28); sofrasuvra (AİA, I/39-47); şeftali>şevteli (AYA, 125/44; DA, 82.2); teklif>teklivin (SMA, 30.15); tüfek>tüvek (KrİA, 008/44)
- h- > -ğ-** : tahta>taḡta (AYA, 151/20)
- k- > -g-** : asker>aşger (ADYA, 5/5; AMA, 9.26; ErYA, 372.21; SİYA, 127/3); çünkü>çüngü (SMA, 30.310); eşkıyalık >eşgiyâlık (AYA, 120/28); herkes>herges (OİYA, 8/1); işkence>işgence (ZBKİA, 22-5); keşke>kêşgê (AYA, 113/6); mahkeme>mahgeme (AOİA, A2.05-24); memleket >memleget (KarYA, 170/1); miskin>misgin (AA, 15/5); şeker>şegeri (GİYA, 80/54); tekrar>tegrar (AİA, I/26-6); teşekkür>teşeggür (OİYA, 94/1); teşkilat>teşgilat (UİA, I-43,40)

- k- > -ğ- : dükkân>düğân (HTA, 8.2.4-39)
- k- > -ğ- : dakika>dağgede (AYA, 63/52); soğak>zogağ (MİA, 25/14)
- k- > -ğ- : **1. İki ünlü arasında ötümlüleşme:** dakika>dağga (KaYA, 5/25); fakat>fağat (GİYA, 85/49; KarYA, 196/22); fakirlik>fağırlığ (ADYA, 1/35); hakikat>hağiget (UİA, I-8,45); hakikaten>hağigatan (OTA, 7-12); itikat>itiğat (AİA, II/83-33); lağap>lağabı (TİYA, 32/122); muğaddes >muğaddes ((AİA, I/8-47); vakit>vağıt (ZBKİA, 17-15);
- 2. Ünsüzden sonra ötümlüleşme:** bakğaliye>bağğaliye (AMA, 11.16); hağkı>hağkı (ADYA, 1/75); hağkında >hağğında (OİYA, 92/1; SİYA, 25/2); kağkaha >kağğaha (AOİA, A6.14-13); muhağkağ>muhağğağ (AYA, 37/99; OİYA, 86/22); muska>musğa, nusğa (AA, 13/35; GİYA, 83/36); nağkağ>nağğağ (KırYA, LXX.23); zığkım>zığğım (HA, 109.16)
- p- > -b- : kahpelik>ğahbalığ (AYA, 94/59)
- s- > -z- : abdest>aPdeze, aptez (AOİA, A1.03-25; EdİA, 3-18); cumhurreisi>cumhurreizi (KarYA, 2/3); misafir>mızafır (SMA, 25.1)
- ş- > -j- : meşhur>mejür (AİA, II/60-16)
- t- > -d- : astar>asdar (AMA, 4.67); bostan>bosdan (KarYA, 189/78); dost>dosdunü (AYA, 118/16); erişte>erişde (AMA, 7.121); etraf>ediraf (KrİA, 72/29; MİA, 103/16); hafta>hafda (UİA, I-9,44); hasta>hasda (AYA, 59/50; TİYA, 58/10); içtima>işdimā (AOİA, A6.07-22); ihtiyaç>ihdiyac (AOİA, A4.02-138); ihtiyarlağ->iğdiyarlağdığdı (KaYA, 5/52); istimlak>isdımláğ (KaYA, 9/34); muhtar>mığdar, muğdar (AA, 9/36; KarYA, 203/69); mustafa>mısdafa (KırYA, LI.1); müftü>müfdü (UİA, I-44,6); müşteri>müşderi (KİA, 263.90; ZBKİA, 5-19); usta>usda (GİYA, 70/45); zeytin>zeydin (TYA, 48.4)

1.1.1.1.3. Son Seste Ötümlüleşme

- ç > -c : hiç>hec (AOİA, A7.11-25)
- f > -v : herif>heriv (EdİA, 24-84); Şerif>şeriv (EdİA, 21-72); teklif>tekliv (EİMA, 11.30)
- k > -ğ : kötek>köteg (DA, 163.19)
- k > -ğ : tevfik>tēvig (KırYA, XVII.67)
- k > -ğ : fark>farğ (EİMA, 4.163; TİYA, 28/6); halk>halğ (KarYA, 86/63); ibriğ>ibrığ (MUYA, I/25-51); muhağkağ>muhağğağ (AYA, 37/99; OİYA, 86/22)

- s > -z** : hapis>hapız (GBAA, 79.30); herkes>herkez, hêrkez (AOİA, A7.11.-18; AYA, 1/31; SMA, 9.10); iflas>iflaz (AİA, (I/12-3; DÇYA, 17.19); nüfus>nüvuz (EdİA, 17-15); terhis>terhiz (KarYA, 162/19)
- t > -d** : basit>basid (AİA, III/106-20); fakat>faḥad (KarYA, 175/11); gurbet>gurbed (TYA, 122.27); tülbent>dülbed (AİA, I/45-18); vaḥıd (AİA, III/109-11)

Öteki tonlulaşma örneklerinde olduğu gibi son sesi /t/ olan bir kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime arasında ulama gerçekleştiğinde iki ünlü arasında kalan /t/ ünsüzü, tonlulaşarak /d/'ye dönüşür: *hayad jkâyem* (AİA, I/32-19); *hörmed jderiz* (AİA, I/6-25).

1.1.1.2. ÖTÜMSÜZLEŞME

Ötümlü /b/, /c/, /d/, /g/, /ğ/, /j/, /v/, /z/ ünsüzlerinin ötümsüz olan ünsüz karşılıklarına dönüşmesi biçiminde gerçekleşen ses olayına *ötümsüzleşme* adı verilmektedir. Bu ses olayı da, sözcük içinde meydana geldiği yer bakımından *ön seste ötümsüzleşme*, *iç seste ötümsüzleşme* ve *son seste ötümsüzleşme* olarak üç başlık altında incelenmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde görülen ötümsüzleşme örneklerine, ötümlüleşme olayı kadar sık rastlanmaktadır.

1.1.1.2.1. Ön Seste Ötümsüzleşme

- b- > p-** : badem>pâdem; payam (AYA, 5/54; UMA, 34.1); bahçe >paççe, paḥcada (KarYA, 17/62; KaYA, 124/75); bakla>paḥla (MİA, 127/38; OAAD, Niğ., 3.1); bacanın >pêçenin (OAAD, Kay., 78.7); beyaz>peyaz (TYA, 137.90)
- c- > ç-** : cenaze>çenaze (TYA, 58.5); civar>çivar (TYA, 50.62)
- d- > t-** : deccal>teccal (AİA, I/28-63); defter>tefter (AYA, 119/85; KarYA, 58/160); destimal>tastımal (OTA, 11-55); dikkat >tıḳgat (AOİA, A2-01.26); duvar (<Far. dîvâr)>tuvar (HTA, 2.5.2-22; MİA, 115/47); dükkân>tükkan, tüken (ADYA, 1/1; AMA, 17.3; MİA, 65/8; SMA, 21.50; UMA, 2.55); dükkâncılık>tükkencılık (DÇYA, 17.17)
- g- > k-** : gergef>kergeh (GA, 344.12); günah>künâtır (EdİA, 25-313)
- ğ- > k-** : ğayrı>keri (HTA, 7.4.2-4)
- ğ- > k-** : ğam>kam (EİMA, 5.78); ğayrı>ḳayrı (EdİA, 3-41)
- v- > f-** : vallahi>faḷḷa (AYA, 67/13; KaYA, 52/20)
- z- > s-** : zaten>sâten (AMA, 28.17; AOİA, A7-10.15; KaYA, 56/18); zeytin>sêtin, sêytin (AYA, 115/55; GBAA, 79.26)

1.1.1.2.2. İç Seste Ötümsüzleşme

- b- > -p-** : abdest>aptez, apdest (EdİA, 3-18; KYA, 1.87); abdest>aPdeze (AOİA, A1.03-25); cebren>cepren (AAT, Çan., 96.23); çabuk>çepik (ADYA, 13/210); İbrahim >İpraım (KarYA, 118/16); ibrik>ıprık (AİA, I/43-61); kabristan> kapristan (AAT, Kas., 43.6); kibleye>gıpliye (KırYA, II.84); kibrit>kiprit (TYAD, 48.17); nalbant>nalpat (TYA, 42.32); pembe>pempe (HTA, 11.3.2.-28); rençberlik>raşParlıh (KBAA, XXIV.12); sebze>zePze (AİA, I/17-7); serbest>serpes (AİA, II/92-22); sohbet>sohpet (ADYA, 13/50); tabla>tapla (KrİA, 075/54); tabut>taputa (KrİA, 125/13); tebdil>tepdili (KaYA, 100/15); tebrik>tèprık (AYA, 161/70); tedbir>tetpirimi (EdİA, 16-10); tesbih>tesPi (AYA, 92/47)
- c- > -ç-** : hacettepe>haçettepe (AİA, II/94-147); Hatice> haçça, hatçe (KarYA, 167/33; MUYA, I/10-26); mecbur>meçbur (AİA, I/46-67); seccade>seççade (AMA, 5.17); pencere >pençere, pençere, pençire (AYA, 122/20; EİMA, 5.25; KrİA, 031/32; AAT, Kas., 11.30); tüccarı>tüçÇarı (AYA, 90/38; OAAD, Niğ., 3.1)
- d- > -t-** : abdest>aptes (AOİA, A5-02.3); adliye>atliyé (KarYA, 152/93); idare>itare (TYA, 85.34); müddet>müttet (STİAT, Siv., 22.29); padişah>pâtşah, patışah (OAAD, Niğ., 4.5; UMA, 2.1); tedbir>tetpirimi (EdİA, 16-10)
- ğ- > -k-** : mangal>mankale (VGÇA, I.5)
- v- > -f-** : cevahir>cefahir (AAT, Kas., 64.5); kahvaltı>ğayfaltı, kayfaltıyı (KaYA, 55/38; MİA, 57/63); kahve>gayfâ, gayFe (KaYA, 52/45; AYA, 1/40); merdiven>merdifennen, merdifan (EdİA, 30-51; AOİA, A5.06-13); mevkisinde>mefkisinde (KrİA, 119/18); servet>serfet (AOİA, B3.07.4); süvari >süfari (KarYA, 103/98)
- z- > -s-** : rezil>iresil (OAAD, Kır., 110.4); rüzgâr>rüskâr (KarYA, 58/123); tezkere>teskire (AOİA, B1-04.24)

1.1.1.2.3. Son Seste Ötümsüzleşme

- v > -f** : pilav>piláf (AYA, 40/68)
- z > -s** : beyaz>biyas (STİAT, Siv., 37.16); havuz>havus (KarYA, 108/61); temmuz>temus (AOİA, A5-10.56); havıs efendi (AİA, I/18-95)

1.1.1.3. SÜREKLİLEŞME

Süreklileşme, süreksiz ünsüzlerin çeşitli sebeplerle sürekli ünsüzlere değişmesidir. Sürekli ünsüzler, sızıcı ve akıcı ünsüzler olarak ayrıldığından süreklileşme olayı *sızıcılaşma* ve *akıcılaşma* başlıkları altında ele alınıp incelenmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde sızıcılaşma olayı, akıcılaşmaya göre çok daha sık gerçekleşmektedir.

1.1.1.3.1. SIZICILAŞMA

Süreksiz bir ünsüzün sürekli, sızıcı bir ünsüze veya akıcı bir ünsüzün sızıcı bir ünsüze dönüşmesi olayına *sızıcılaşma* adı verilmektedir. Bu başlık altında sızıcılaşma olayları, meydana geldiği yer bakımından *ön seste sızıcılaşma*, *iç seste sızıcılaşma* ve *son seste sızıcılaşma* biçiminde işlenmiştir. Doğu kökenli sözcüklerdeki sızıcılaşma bütün yörelerimizde görülmektedir.

1.1.1.3.1.1. Ön Seste Sızıcılaşma

- c- > j-** : cami>jamıda (KrİA, 109/11)
ç- > ş- : çift (<Far. cüft)>şift (AOİA, A1-18.16); çorba>şörba, şovra (MİA, 108/6; ADYA, 7/25); çünkü>şünkü, şünkü (AYA, 59/59; TYA, 156.84)
ķ- > ğ- : kadar>ğader (ADYA, 13/55)
ķ- > ħ- : kadar>ħadar (KaryA, 187/20); kalbur>ħarbul, ħalbunnan (AOİA, A7-11.20; MİA, 37/32); kumar>ħumar (AOİA, A3.13-50); kumarıcı>ħumarıcı (MİA, 34/8)

1.1.1.3.1.2. İç Seste Sızıcılaşma

- b- > -v-** : beraber>bilevar (DÇYA, 7.11); çoban>çovan (EYAD, 127.9); dolabıdır>dolauidir (DÇYA, 1.4); harbi>harvi (AİA, I/32-156); mecbur>mecvuruk (KaYA, 119/17); nebze>névze (AYA, 59/57); tebdil>tevdil (STİAT, Siv., 116.2);
-c- > -j- : dicle>dijlë (KaYA, 18/42); ecdat>ejdādım (KrİA, 073/26); hicret>hijret (ErYA, 273.26); hücreler>hüjreler (SİYA, 63/59); mecbur> mejmur, mejburuħ (AYA 181/25; KarYA, 90/154; AA, 27/46); mecburen>mejburen (SMA, 15.100); mecburi>mejburi (AMA, 17.235; GİYA, 8/38); mecburiyet >mejbūriyet (AİA, I/23-5); secde>sejde (89/12); tecrübe >tejrübe (EİA, 15.70); vicdan>vijdan (AOİA, B2-14.48); vicdansız>vijdansız (AYA, 84/44)
-c- >> -ş- : hücre>hüşreya (SMA, 17.10)
-ç- > -ş- : felçli>felşli (AİA, II/94-145); harçlık>haşlıħ, haşlıg, harşlıııı (AİA, I/6-31; KrİA, 095/72; KaYA, 125/29); havuçlu>havuşlu (AMA, 12.67); içtima>işdimā (AOİA, B4-

- 04.11); ilaçlama>ilaşlama (KarYA, 126/6); meçhul>meşhul (AİA, I/54-23); pirinç>pirinşler, pirişden (ADYA, 3/225; AYA, 22/5); rençper>reşber (EYAD, 58.12); rençperlik >ileşbellik, ireşberlik (AİA, II/70-53; MİA, 48/5)
- d- > -z-** : cadı>cazi, caziya (ADYA, 5/115; AUKA, 3-9); cadılık >cazılık (EİMA, 9.23); muradına>murazına (AOİA, B4-07.185)
- k- >> -ğ-** : muğaddes>muğaddes (AİA, I/24-1); nakış>nağış (OTA, 12-5); vakit>vağıt (OTA, 8-162)
- k- > -ğ-** : akıbet>ağbatı (UMA, 24.20)
- k- > -h-** : akıl>ağıl (KırYA, I.47); akraba>ağrabā (AYA, 147/32); bakla>pağla (OAAAD, Niğ., 3.1); fakat>fağat (KarYA, 96/74); fakir>fāğır (KaYA, 3/59); kaymakam>ğaymağam (AYA, 89/7); loğma>loğma (EYAD, 147.10); maksat >mağset (DÇYA, 1.7); nakış>nağış (NYA, 34.47); noksan >nuğsan (OTA, 21-178); soğak>soğak, soğaklarda (KaYA, 19/14; UMA, 21.80); şarkı>şarğı (AİA, III/103-44); takım>tağım (TYA, 77.47); vakit>vağıt (KaYA, 21/35)
- p- > -f-** : maşrapa>maşrafa (OAAAD, Kay., 47.14); şüphesiz>şüfhesiz (HTA, 1.2.1-12)

1.1.1.3.1.3. Son Seste Sızıcılışma

- ç >> -j** : ilaç>ilaj (RİA, 18.122)
- ç > -ş** : hiç>hiş (AYA, 148/70; TYA, 31.39); ihtiyaç>itiyâş (AYA, 39/73); ilaç>ilaş (GİYA, 83/5; KarYA, 7/1; MUYA, II/3-33; SİYA, 55/44; STİAT, Tok., 177.4; TYA, 65.43); oruç <Far. rûze>oruş (OİYA, 42/41); pabuç> babış, bapuş (KırYA, XXXIII.13); pirinç>pirinş, piriş (ADYA, 3/235; KaYA, 128/29; MUYA, I/47-67)
- ğ > -v** : bağ>bav (TYA, 145.20)
- k > -h** : fişek>fişeh (AKD, 207.8)
- k > -h** : aklıma>ağlıma (SİYA, 14/3); âşık>aşuğ (GKAYA, 321.364); fark>farğ (KaYA, 3/3); ibrik>ırbih (ErYA, 386.3); sandık>sanduh (AAT, Kas., 47.14); soğak>zogağ, soğak (ADYA, 4/65; KarYA, 106/44); şafak>şahağ (KırYA, XXXI.6)

1.1.1.3.1.4. Sızıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Bu başlık altında sızıcı ünsüzler arasında gerçekleşen ve ötümlüleşme ile ötümsüzleşme konularında incelenmeyen ünsüz değişimleri söz konusu edilmiştir. Ön seste ve iç seste örnekleri görülmektedir.

Ön Seste

- f- > h-** : Fatma>hatma (AYA, 25/34); fındık fıstık > hındık hısdık (MUYA, I/53-38); fistan>hisdan (AYA, 167/40); fişek>hişek (MUYA, I/51-27); fitil>hitil (AOİA, B4-12.21); fakir>hâkir (A8.16-1); falaka>halaka (MUYA, I/22-73)
- h- > f-** : horoz>foroz (STİAT, Tok., 162.11); hortum>fortumunan (KaYA, 46/12)
- s- > z-** : sabah>zabah (KrİA, 043/24); sebep>zebeb (OAAD, Yoz., 152.3); sebze>zebze (UİA, I-59,12); sevda>zevdâ (UİA, I-15,72); sokak>zogağ (ADYA, 4/65)
- ş- > s-** : şeker>seker (MİA, 121/31); şey>sây (KaYA, 5/41); şirket >sirket (128/69)
- v- > f-** : vakti>fakti (UİA, II-87, 60)
- v- > h-** : vücut>hücüt (AOİA, A5-1.54)
- z- > s-** : zannetmek>sannéd- (MUYA, I/7-19); zaten>saten, sâti (ADYA, 6/100; UİA, III-92,20); zeytin>şetin (MUYA, I/11-13)

İç Seste

- f- > -h-** : kefin>kehin (MUYA, III/10-72); müfettiş>mühetdiş (KaYA, 42/54); müftü>möhtü (OAAD, Niğ., 20.29); nüfuz >nühuz (AYA, 70/7); şafak>şahah (KırYA, XXXI.6)
- f- > -v-** : çifte>çivte (MUYA, I/17-16); defa>deva (MUYA, I/47-2); defter>devter (MUYA, I/65-26); efendi>evendi (MUYA, I/2-3); haftalık>havtalık (UİA, I-12,10); kefil>kévil (AYA, 42/4); misafirler>misāviller, müsevîr (AİA, I/6-24; MUYA, I/7-30); nüfus>nüvuz, nüvus (EdİA, 17-15; EİMA, 7.8); sefer>sever (AOİA, B2.08-22); siftahım>sivtām (MUYA, I/42-28); sofrasuvra (AİA, I/39-47); şeftali>şevteli (AYA, 125/44; DA, 82.2); vasfiye>vasviye (EdİA, 17-12)
- ğ- > -h-** : kâğıt>kahat (AİA, I/20-134)
- h- > -f-** : kahve>ğaffe (KYA, 1.52); küheylan>küfeylan (MİA, 55/28); pehlivan>peflivan (AOİA, B1-01.68); zühre>zöfre (AOİA, A6.10-4)
- h- > -ğ-** : mahsus>mağsuz (AOİA, A5.01-19)
- h- > -v-** : ahşap>avşak (OİYA, 49/16); sahur>savurda (KrİA, 123/60)
- h- > -f-** : ahıra>afura (OİYA, 32/21); nohut>nufut (EdİA, 4-97)
- h- > -ğ-** : yahut>yağut (EdİA, 21-55)

- h**- > -**v**- : ya^hut>yá^vut, yavut (AYA, 2/21; DÇYA, 12.16)
 -**j**- > -**z**- : müjde>müzde (GBAA, 41.15); ejderha>ezderha (AAT, Kas., 39.19)
 -**s**- > -**h**- : hırsız>hırhız (AOİA, A5-09.124)
 -**s**- > -**ş**- : şemsiye>şemşiyë (AYA, 61/58)
 -**s**- > -**z**- : kısmet>ğizmët (KrİA, 119/22)
 -**ş**- > -**s**- : hoşaf>hosaf (MİA, 121/13); nişan>nisan (121/13);
 -**z**- > -**s**- : taarruz>tārus (AMA, 16.132)

Son Seste

- f** > -**h** : gergef>kergeh (GA, 344.12)
 -**f** > -**v** : hoşaf (<Far. hoş-âb)>hoşav (EİA, 80.17); zifaf>zifav (KİA, 163.74)
 -**h** > -**f** : nika^h>nikaf (AİAD, Zon., 183.6); ru^h>uruf^ları (KırYA, 45.147); sul^h>sulf (EİMA, 39.166)
 -**s** > -**ş** : herkes>herkeş, herkeş (ADYA, 5/85; AİA, 3/17-54; KırYA, LVI.11; KaYA, 3/38)
 -**s** > -**z** : herkes>herkez (AYA, 43/31; MUYA, I/2-47; OİYA, 110/6)
 -**z** > -**s** : temmuz>temüs (AAT, Niğ., 184.3)
 -**z** > -**ş** : camız (<Ar. câmûs)>camuş (KİA, 179.37)

1.1.1.3.2. AKICILAŞMA

Doğu kökenli sözcüklerdeki akıcılaşma olayı bütün yörelerimizde görülmekle birlikte, örnekleri sızıcılaşmaya göre daha azdır. Akıcı ünsüzler arasında gerçekleşen değişimler ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

1.1.1.3.2.1. Ön Seste Akıcılaşma

- b**- > **m**- : bahane>māna, mahana (AOİA, A3.06-19; AUKA, 10-13; MİA, 53/5); mahane (AAT, Ams., 156.7); beyit>meyiT (AOİA, A6.15-7); bina>minālar (AYA, 106/75); bismillah >mismilla (AYA, 186/1)
h- > **y**- : hemşeri>yemşeri (EdİA, 3-11)
p- > **m**- : pancar>mancar (AYA, 129/29)
v- > **m**- : vakıf>makıf (MUYA, III/2-105); vebal>mabal (GA, 380.11); vefa>mefa (AOİA, B3.04-44); vefat>mefāt (AİA, I/18-84; AYA, 60/63; KaYA, 126/11; UİA, I-71,68); vefat et->mëfad ëT- (AOİA, B1.02-58; MİA, 26/2)

1.1.1.3.2.2. İç Seste Akıcılışma

- b- > -m-** : makbule>makmulë (AYA, 111/1); mecbur>mëcmür, mejmur (KarYA, 90/154; KaYA, 34/30); nöbetine>nömetine (KrİA, 123/15)
- ğ- > -y-** : ciğer>ciyer (AAT, Kas., 42.8; AİA, I/41-24); diğer>diyer (SMA, 14.55); eğer>eyer (ZBKİA, 5-8); kâğıtçı>kıyâtçı (EdİA, 30-49); meğer>meyer (MUYA, I/91-59)
- h- > -y-** : cahillik>cāyillik (AİA, III/107-56); İbrahim>İPrāyim (AİA, II/77-78); kabahat>ğabāyeti (AYA, 128/9); kahve>gayfe, gayfe (AİAD, Bol., 166.29; AYA, 1/40; MİA, 26/19); kahvaltı>kayfaltı (MİA, 57/63); mehter>meyter (AAT, Kas., 30.8); mühendis>müyëndizi (AYA, 162/28); mühendislik>möyendizlik (KBAA, XXXV.20); müteahhit>mütāyit (EdİA,15-13); nehir>neyir (TYAD, 43.10); OİYA, 10/4); şahid>şayit, şāyid (OİYA, 104/13; UİA, I-1,21); şehir>şeyir (AOİA, A4.04-54); zihin>zeyin (KrİA, 071/26)
- h- > -y-** : fahişe>fayşe (AOİA, A3.07-85); sahi>sayi (EdİA, 47-4); sahil>sayil (TYA,140.13); sahip>saybisis, sayibi (EdİA, 45-19)
- h- > -r-** : aḥşap>arşab (ZBKİA, 7-2)
- h- > -y-** : aḥiret>ayret (UİA, I-14,15)
- v- > -m-** : pezevenk>pezemek (AOİA, B2.02.39)
- v- > -y-** : devlet>döylet (OAAD, Kır., 119.22); kevgir>keygir (EdİA, 5-22)

1.1.1.3.2.3. Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Akıcı ünsüzler arasındaki değişme, akıcı ünsüzlerin bir sözcük içerisinde birbirlerinin yerine geçmesi olayıdır. Bu değişmelerin sebebi, sözcüklerin ses yapısından kaynaklanan etkilere bağlıdır. Ünsüz benzeşmesi ve aykırılışma olayının da önemli etkisi olan akıcı ünsüzler arasındaki değişmeler /l/, /m/, /n/, /r/, /y/ ünsüzlerinde görülmektedir. Özellikle -r- > -l- ve -l- > -n- ünsüzleri arasındaki geçişler, Türkiye Türkçesi ağızlarında çok sık karşılaşılan değişim türlerindedir (Caferoğlu 1963: 29). Bu tür ünsüz değişmelerinin örnekleri Doğu kökenli sözcüklerde de görülmektedir.

Ön Seste

- l- > n-** : lezzetli>nezzetli (AOİA, A3.05-15; AYA, 178/80); lüzum >ñüzum (NYA, 6.28)
- m- > n-** : mektup>nektüp (AİAD, Zon., 195.5); merdiven>nerdivan (AKD, 115.42); muska>nusğa (GİYA, 83/36)

- n- > l-** : nilüfer>lülüfer (AOİA, B4.10-64); nöbet>löbet (AİA, I/16-14; EYAD, 67.4; MİA, 108/9); nöbetçi>löbetçi (AOİA, B4.04-7; MUYA, I/56-8)
- r- > l-** : rençper>ileşber (GBAA, 101.21); rençperlik>ileçbellik (AA, 15/10); rütbe>lütbe (KYA, 24.114); rüzgâr>ülüzgar (EİA, 33.32)

İç Seste

- l- > -n-** : cümlemize>cünnemize (MUYA, I/45-25); iltihap>intâp (OİYA, 45/10); memleket>memneket (AAT, Niğ., 180.31)
- l- > -r-** : belki>berki (AOİA, B2.10.10); bilfiil>birfiil (KarYA, 225/54; KaYA, 12/51); birader>bilâder (AA, 20/23; EdİA, 17-3); kalabalık>karabalık (SMA, 18.75); mesele>mesere (KaYA, 74/9); zelzele>zërzele, zerzele (AİA, II/91-82; KarYA, 102/159)
- n- > -l-** : fincan>filcan, fiłcan (ADYA, 8/240; AOİA, A6.08-44; OAAD, Yoz., 149.23; MUYA, I/11-4; AYA, 98/46)
- r- > -l-** : bari>bâli (AA, 23/17); berber>bêlbêr, belber (AAT, Çan., 91.25; AOİA, B2.09-30); dürbün>dülbün (STİAT, Siv. 42.34); merhem>mêlhâm, melhem (KaYA, 39/49; KırYA, (XXXVI.189); serbest>selbes (AİA, I/18-95; KarYA, 62/9; MUYA I/5-6; OTA, 13-191); servi>selvi (OAAD, Kır., 112.2); sürahi>sülahiye (MİA, 4/10); şerbet>şelbet (SİYA, 16/7); türbe>tülbe (AOİA, A4.04-104)
- r- > -n-** : zerre>zerne (AOİA, A3.08-66); zurna>zunna (GİYA, 35/3; TİYA, 6/34)
- y- > -n-** : dünya>dünnâda (AYA, 177/4)

Son Seste

- l > -r** : zibil>zıbirını (UMA, 6.100)
- r > -l** : ambar>ambal (NYA, 24.4); karar>ğarel (HTA, 7.4.2-16); tekrar>teKral (AOİA, A7.11-53); zarar>zaral (AOİA, A7.08-93)
- r > -n** : kadar>kadan (AUKA, 4-2; EdİA, 4-170)

1.1.1.4. SÜREKSİZLEŞME

Sürekli bir ünsüzün çeşitli sebeplerle süreksiz bir ünsüze değişmesidir. Süreksizleşme, öteki ünsüz değişmesi türlerine göre Türkiye Türkçesi ağzlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde örneğine daha az rastlanan bir ses olayıdır. Ön seste ve iç seste örnekleri görülmektedir.

1.1.1.4.1. Ön Seste Süreksizleşme

- h- > k- : hazine>kazna (OTA, 7-165); hazret>kazret (OTA, 7-32)
 ş- > ç- : şehriye>çehriye (AYA, 170/66)

1.1.1.4.2. İç Seste Süreksizleşme

- j- > -c- : pijama>bicama (AİA, I/4-58)
 -h- > -c- : bahçe (<Far. bâğçe>)baccalardan (KrİA, 021/7)
 -h- > -k- : meşhur>müşkurudu (AYA, 153/47)
 -h- > -k- : mahkeme>makkéme (KarYA, 50/127)
 -h- > -k- : mahsül>maşsul (TİYA, 105/58)
 -h- > -k- : ihtiyar>iktiyar (TİYA, 26/10)
 -h- > -k- : ahşap>aşşap (OİYA, 28/1); muhtar>muğdar, muğtar, mığdar
 (AİA, I/21-17; HTA, 1.10.1-6; TYA, 146.11; KaYA, 124/48)
 -s- > -ç- : mescit>meççit (AYA, 59/8)
 -ş- > -ç- : çarşaf>çarçaf (AYA, 61/40; UMA, 21.115)
 -z- > -c- : azerbaycan>écerbáycan (AYA, 60/73)

1.1.1.4.3. Son Seste Süreksizleşme

- h > -k : bismillah>bismillâk (KaYA, 16/81)
 -h > -k : tesbih>tesbik (AYA, 92/48)
 -n > -t : o zaman>o zamat (KrİA, 127/13)

1.1.2. ÜNSÜZ BENZEŞMELERİ

Ünsüz benzeşmesi, bir ünsüzün boğumlanma noktası ve niteliği bakımından sözcük içindeki bir başka ünsüze kısmen veya tamamen benzemesidir. Benzeşmeler, benzeşmenin yönüne göre *ilerleyici* ve *gerileyici benzeşme*; oluşum yerine göre *yakın* ve *uzak benzeşme*; özellik aktarımı derecesine göre *tam* ve *yarı benzeşme* olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde ünsüz benzeşmesi olayına sıkça rastlanmaktadır. Arapça ve Farsça sözcüklerin, Türkçeleşme sürecinde konuşucuların söyleyiş kolaylığı doğrultusunda değiştiği görülmektedir.

1.1.2.1. İlerleyici Benzeşme

Sözcük içinde yan yana bulunan, komşu ünsüzlerden önce gelen ünsüzün sonraki ünsüzü kendine benzetmesi olayıdır. Bu ses olayı için *tam* ve *yarı benzeşme* ile *yakın* ve *uzak benzeşme* örnekleri de bu başlık altında gösterilmiştir.

1.1.2.1.1. İlerleyici Tam Benzeşme

Yakın Benzeşme

- br- > -bb- : tebrik>tebbik (SMA, 20.10)
- fh- > -ff- : son safhada>son saffada (KırYA, LXI.28)
- kr- > -kk- : tekrar>tekkar (AİA, III/106-2)
- ly- > -ll- : sandalye>sandalle (AİA, II/91-108)
- mb- > -mm- : çember>cemmer (OİYA, 32/48); perşembe>perşemme (AMA, 2.21); peygamber>peygammer (TYA, 77.12); tembel>temmel (OİYA, 49/10); zimba>zımma (OİYA, 97/23)
- ny- > -nn- : dünya>dünnāda, dünnā (AYA, 177/4; EİMA, 4.73)
- şh- > -şş- : meşhur>meşşur (KırYA, XXXVI.261; AİA, II/97-1)
- şy- > -şş- : eşya>eşşā (AYA, 147/9)
- zh- > -ss- : mezhep>>messeb (DA, 165.2)

Uzak Benzeşme

- ç--ş- > ç--ç- : çarşaf>çarçaflara (AYA, 61/40; SMA, 27.19; UMA, 21.115)
- h--s- > h--h- : hırsız>hırhız (MİA, 110/88; SMA, 20.10; UMA, 14.35); hırsızlık>hırhızlığ (ADYA, 3/165)
- v--h- > v--v- : veyahut>veyavıT (AMA, 7.180)
- r--n > -r--r- : dürbün>ğürbürmen (AOİA, A3.08-24)

1.1.2.1.2. İlerleyici Yarı Benzeşme

- pv > -pb- : misafirperver>müsēvirperber (SBYA, 32/21)
- tc- > -tç- : Hatice>hatçe (MUYA, I/10-26)

1.1.2.2. Gerileyici Benzeşme

İlerleyici benzeşmenin karşıtı olarak sözcük içinde sonra gelen ünsüzün önceki ünsüzü kendine benzetmesi olayıdır. Anadolu ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde görülen gerileyici benzeşmenin örnekleri, ilerleyici benzeşmeye göre daha yaygındır. Bu ses olayı için *tam* ve *yarı benzeşme* ile *uzak* ve *yakın benzeşme* örnekleri de bu başlık altında gösterilmiştir.

1.1.2.2.1. Gerileyici Tam Benzeşme

Yakın Benzeşme

- cz-** > -**zz-** : eczacı>ezzacı (MUYA, I/91-13); eczane> ezzāne , èzzane (AMA, 25.173; AOİA, B1.02-38; UİA, I-8,38); eczaneci >èzzāneciler (AYA, 140/38)
- hç-** > -**çç-** : bahçe (<Far. bâğçe>)baçça (AAT, Kas., 27.20; MUYA, I/24-23)
- hb-** > -**bb-** : sohbet>söbbet (MUYA, I/47-44)
- hk-** > -**kç-** : maşkeme> maşkême, maşkemiye (KarYA, 50/127; OİYA, 10/30)
- hm-** > -**mm-** : Mehmet>Memmed, Memmet (AİA, III/103-48; KaYA, 131/13; KırYA, XXXVI.53; SİYA 141/46; AYA, 94/1)
- hn-** > -**nn-** : mişnet>minnetinen (ADYA, 13/255)
- hş-** > -**şş-** : maşşer>maşşer (KYA, 21.11)
- ht-** >> -**dd-** : ihtimal>iddimal (TYA, 52.18)
- ht-** > -**tt-** : ihtimal>ittimal (AYA, 185/87); muhterem>mutteremdi (AYA, 128/35); sabahtan>sabattan (AMA, 17.16)
- ht-** > -**tt-** : ihtiyar>ittiyar (EdİA, 49-3); muhtar>muttar (AYA, 141/19); muhtarlık>muttarlık (KarYA, 128/34); tahta >tatta (TYA,106.20)
- kt-** >> -**dd-** : mektep>>meddab (GBAA, 87.8)
- kt-** > -**tt-** : mektep>mettap (KYA, 40.47); mektup>mettup (OAAD, Niğ., 10.2)
- lk-** > -**kk-** : belki>bekki (DÇYA, 17.18)
- ls-** > -**ss-** : gülsüm>güssüm (KırYA, XXXVI.268)
- ly-** > -**yy-** : sandalye>sandeyye (EYAD, 82.24).
- lz-** > -**zz-** : malzeme>mazzeme (KarYA, 110/27)
- nş-** > -**şş-** : inşallah>işşallah (AİA, I/21-8; KarYA, 110/31; SMA, 28.35); inşallah>işşallah (KaYA, 85/29)
- rl-** > -**ll-** : askerlik>asgellik (AİA, II/61/15; KrİA, 127/4); mezarlık >mezellik; mezallığa (AMA, 18.8; DÇYA, 9-39; SMA, 16.5); misafirler>misāviller (AİA, I/6-24); rençberlik >reçbellik (KarYA, 5/24); zehirli>zehilli (KrİA, 017/25)
- rn-** > -**nn-** : zurna>zunna (GİYA, 35/3; TİYA, 6/34)
- rş-** > -**şş-** : çarşı>çaşşıdan (AYA, 70/75)
- sc-** > -**cc-** : mescit>meccit (AİA, II/87-34)
- sc-** >> -**çç-** : mescit>>meççide (AOİA, A1.15-29; AYA, 59/8); mescit >meccit (KrİA, 106/56)
- tç-** > -**çç-** : Hatice>haçça (KarYA, 167/33)

- tġ- >> -ġġ- : matġap>>maġġab (KrġA, 126/18)
 -vb- > -bb- : tövbe>többe (MġA, 127/9)
 -yv- > -vv- : eyvah>evva (EdġA, 45-21)
 -yz- > -zz- : teyze>dezze (HTA, 9.2.1-25)
 -zs- > -ss- : caizse>cāisse (KrġA, 019/50)

Uzak Benzeşme

- l.-n- > -n.-n- : lisanlı>nīsannı (AġA, I/53-2)
 -ş.-s- > -s.-s- : beş sefer>bes seFer (AġA, I/18-93)

1.1.2.2.2. Gerileyici Yarı Benzeşme

Yakın Benzeşme

- nb- > -mb- : kanber>ġamber (AA, 16/46; KırYA, II,81); minber
 >mimber (SMA, 22.85); sümbül>zümbül (AġA, I/4-2)
 -tc- > -çc- : hatice>haÇce (AġA, I/1-55)

Uzak Benzeşme

- l.-r- > -r.-l- : kalbur>harbul (AOġA, A7.11-20)

1.1.3. AYKIRILAŞMA

Bir sözcükte komşu olan ya da birbirinden aralıklı duran fakat boğumlanma nitelikleri birbirinin aynısı ya da birbirine yakın olan iki ünsüzden biri, bazen kendi boğumlanma noktasını ötekinden ayırarak başka bir ünsüze döner ve *aykırılaşıma/benzeşmezlik* denilen, benzeşmenin tam tersi olan bir olayın gelişmesine yol açar (Korkmaz 1994: 96). Özellikle, alıntı sözcüklerde /l/, /m/, /n/, /r/ akıcı ünsüzlerinin tekrarını önlemek için dilin başvurduğu bir yol olarak görülmektedir. Aykırılaşıma, yazı dilinden çok ağızlarda görülen bir ses olayı olması nedeniyle, kısmen Türkçe dil bilgisi kitaplarında, dil bilgisi terimleri sözlüklerinde ve ağırlıklı olarak, ağız çalışmalarının bir kısmında işlenmiştir (Özçelik 2002: 131). Aykırılaşıma, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde de örneği görülen bir ses olayıdır.

1.1.3.1. İlerleyici Aykırılaşıma

Yakın Aykırılaşıma

- kk- > -kg- : tekke>tekge (UġA, I-74,6)
 -mm- > -mb- : hammal>hambal (AOġA, A1.03-84; KrġA, 001/2; UMA, 14.5)

Uzak Aykırılışma

-r.-r > -r.-l : firar>firal (DÇYA, 16.15); karar>karal (AUKA, 2-13); misafirperver>misâfirpervel (AİA, I/42-47); tekrar>tekral, tekrel (AİA, I/40-9; AUKA, 7-4; KİA, 232.42); zarar>zaral (AOİA, A7.08.93)

1.1.3.2. Gerileyici Aykırılışma

Yakın Aykırılışma

-cc- > -tc- : tüccar>tütcar (AMA, 25.198)
-ll- > -rl- : tellâk>terlek (AAT, Çan., 131.8)

Uzak Aykırılışma

-l.-l- > -n.-l- : zelzele>zenzele (UİA, I-63,23; AOİA, A2.08-15)
-l.-l- > -r.-l- : kalabalık>karabalık (SMA, 18.75)
-l.-l- > -r.-l- : velhasıl>verhasıl (SMA, 14.1)
-n.-n- > -l.-n- : fincan>filcan (ADYA, 8/240; OAAD, Yoz., 149.23)
-r.-r- > -l.-r- : berber>belber (KırYA, LVIII.98; ZBKİA, 9-17); birader >bilader, bilâder (AOİA, A8.09.28; AYA, 91/13)

1.1.4. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Türkiye Türkçesi ağızlarının en karakteristik ses özelliklerinden biri de ünsüz düşmesidir. Genel olarak Anadolu ağızlarında Doğu kökenli sözcüklerde /f/, /ğ/, /h/, /k/, /n/, /r/, /t/, /v/, /y/ ünsüzlerinin düştüğü tespit edilmiştir. Bunlardan /ğ/, /h/, /n/, /v/, /y/ ünsüzlerinin zamanla ünlüleşerek eriyip kayboldukları görülmektedir (Gülensoy 1988: 65). Bu ünsüzlerin iç seste her zaman bir ünlü ile sızıcı ya da süreksiz bir ünsüz arasında ve hece sonunda buldukları durumda düşmeleri en dikkat çekici özelliktir. Ünsüz düşmesi olayı, bazı yayınlarda ünsüz düşme ve kaybolmaları başlığı altında *erime*, *büzülme*, *derilme*, *yutulma* ve *ünsüz düşmesi* alt başlıklarında, bazı yayınlarda ise sadece *ünsüz düşmesi* başlığı altında incelenmiştir.

1.1.4.1. Ön Seste Ünsüz Düşmesi

h- > Ø- : hafta>afta (OTA, 10-1); hemen>emen (AOİA, A6.16-29); hemşehrim>emşerim (EdİA, 19-59; KırİA, 127/71); herhâlde>heralda, hêralde (DÇYA, 26.13; EİMA, 33.40; KaYA, 2/42; herkes>erkez, erkês (EdİA, 15-24; KarYA, 43/98); heybet>eybet (OTA, 4-75)
h- > Ø- : hamza>amza (KaYA, 89/29); hatta>attâ (EdİA, 7-33); hayvan >ayvannarıla (AYA, 101/24); herif>erif, êrifler (KİA, 198.15; AYA, 52/30); hüseyin>üseyin, üseyincük (AİA, I/52-119; MİA, 63/1; ZBKİA, 1-126); huzur>uzur (KİA, 232.114)

- h- > Ø-** : hasta>astayım (EdİA, 13-11); haşhaş>aşaş (UİA, II-91,1); hocaydı>ocaydı (KrİA, 036/36)
k- > Ø- : kadar>adar (KrİA, 017/23)
ş- > Ø- : şakir>aķır (KarYA, 103/137)
v- > Ø- : vücut>ücüt (KırYA, XIV.10)

1.1.4.2. İç Seste Ünsüz Düşmesi

- b- > -Ø-** : çorba>şora (ADYA, 9/95)
-f- > -Ø- : çift>çıt (SMA, 30.60); çiftçilik>çitçilik (KaYA, 19/63; KrİA, 014/6); köfte>köte (AİA, III/105-33); müftü>mütü (GBAA, 65.17); seferber>sê erberken (KaYA, 19/63); tüfek>tüeng (KİA, 183.3)
-ğ- > -Ø- : bağlara>bālara (AİA, II/64-22); meğer>meer (EİMA, 19.20); mağara>ma ğara (AOİA, A1.01-12; KaYA, 9/76); rağbet>rābet (AİAD, Zon., 204.14); rağmen>rāman (AOİA, A8.07.35)
-h- > -Ø- : cahil>cāil (UİA, I-17,11); cephe>cepe (EdİA, 1-6; SMA, 29.35; UİA, I-43,34); cumhuriyet>cumuriyet (DA, 115.17); bahçe>bāçe (EdİA, 4-81; MUYA, I/4-40; UİA, I-44,54); dirhem>direm (AYA, 182/218); kahve>kāve, gāve (AMA, 6.4; DÇYA, 33.21; GİYA, 29/59); meçhul>meçul (EİMA, 7.190); meşhur>meşūr, meşur (DÇYA, 12.18; KrİA, 094/13); mühendis>müendis, müendiz (KrİA, 049/43; KaYA, 43/54); mühlet>mület (DÇYA, 29.25); pehlivan>pēlivan, pelivan (AAT, Kas., 4.7; AMA, 27.80; ADYA, 5/265; EdİA, 13-4); pehlivanlık>pēlivannık (UİA, I-40,67); şahit>şāit (UİA, I-17,12); şüphe>şüpe (HTA, 4.1.3-10; KaYA, 84/71); tehlike>telikeyi (SMA, 14.30); tehlikeli>tēlikeli (AİA, II/91-116); zahir>za ğar (AYA, 31/21)
-h- > -Ø- : Ahmet>āmed (MUYA, I/5-22); derhal>deral (AMA, 14.79); elham>elam (AMA, 7.168); mahpus>mapis, mapus (AA, 12/34; GKAYA, 404.3; KaYA, 89/84; MİA, 1/16); istirham>istirām (SİYA, 4/19); mahalle>maallede, mälle (KaYA, 69/17; MUYA, I/20-90); mahkeme>mākeme (I-20,20); mahsül>māsül (AOİA, A6.14-54); mahsus>māsus (MUYA, I/14-44); merhamet>merāmet (AMA, 7.38); mushaf>musaf (AA, 29/15); rahmet>rāmet (KaYA, 73/77); rahmetlik>rāmetlig, rāmetlik (AİA, I/7-12; UİA, I-21,46); sahlep>sālep (AMA, 13.147); sohbet>sōbet (UİA, I-33,21); tahmin>tāmin (AYA, 59/11); tahsil>tāsil (UİA, I-34,10); velhasıl>velāsılı (AMA, 25.201)

- h- > -Ø-** : ahlak>ālak (AMA, 25.95); bahşış>bāşış (AA, 10/49; OİYA, 75/5; TYA, 12.22); bezirhane>bezirāne (AİA, I/53-1); bilhassa>bilassa (AMA, 17.211); haşhaş>haşeş (UİA, I-1,53); ihtiyar>itiyar (UİA, I-61,68); kütüphane>kütüp āne (KıRYA, LXXIII.8); muhtar>mūtarı (AYA, 140/60); tahta>tāta (AİA, I/4-93; TYA, 9.50); terhis>teris (EdİA, 23-59); tohum>toumu (KrİA, 027/22)
- k- > Ø-** : lakap>la ap (AYA, 141/60); pamukla>pamīnan (AİA, II/65-45); tahkikat>tāhihat (KarYA, 13/51); taqsirat>tāsirat (AİA, I/22-127)
- l- > Ø-** : belki>beki (EdİA, 46-3); cilve>cīvesidī (AYA, 168/91); halk>hahm (DÇYA, 9.57; SMA, 31.170); felç>feç (KarYA, 109/10); malzeme>māzeme (KarYA, 63/101; KaYA, 68/36; TYA, 25.44); mevlüt>mēvid (AYA, 149/26); zelzele>zēzele (ZBKİA, 1-384)
- m- > -Ø-** : tamam>taam, taam mı (AOİA, A6.10.28; SMA, 15.260)
- n- > -Ø-** : insan>isan, İsan (AİA, II/63-75; AYA, 10/39; EdİA, 2-6; KarYA, 3/25); inşallah>işallah, işallah (AYA, 33/68; EdİA, 15-20; KrİA, 021/60; KaYA, 9/76; MUYA, I/79-10); intikam>itikam (6/18); inzibat>izibat (KBAA, XXII.3); karanfil>garafil (AYA, 124/52); menfaat>mafaat (UİA, I-41,15); nalbant>nalbat, nalpat (AYA, 149/8; TYA, 42.32); rençper>ireşber, ileşber (AİA, I/2-10; MUYA, I/7-46); rençper>reçber (OTA, 6-26); rençperlik>reşbellik (KaYA, 121/53; KarYA, 138/3); renk>reK (AMA, 30.40; GİYA, 92/59); renkli>rekli (KarYA, 12/59); pirinç>piriş (AİA, I/11-53; KaYA, 128/33; MUYA, I/47-67); tülbent>tülbet (EİMA, 7.465)
- r- > -Ø-** : çarşaf>çāşaf (MUYA, I/47-51); çirkin>çikin (AYA, 112/29; UİA, I-61,254); ejderha>ejdeha (EİA, 144.125); harçlık>haşlık (KrİA, 029/5); harman>hāmana (MUYA, I/6-57; ZBKİA, 3-1); gayrı>kayı (EdİA, 3-9); Perşembe >pēşemme (AMA, 6.48); şirket>şiketidi (KaYA, 1/25)
- t- > -Ø-** : çiftçi>çifçi, çifci (KrİA, 049/25; SİYA, 155/31; KaYA, 130/21); köfte>küfe (DÇYA, 12.8); rastgele>ırasgele (AYA, 67/56); rastlamak>raslamadım (KarYA, 16/96)
- v- > -Ø-** : cevap>cāap (KaYA, 119/62); duvar>duar (AOİA, A4.04.91); evvela>evela (KrİA, 104/87); mevlüt>mēlüt (KarYA, 180/5); mevsim>mēsım (TYA, 25.125); mevzu>mēzu (KarYA, 83/133); nevruz>nēruz (AYA, 169/53); tevfik>tēfik,

tēvig (AMA, 21.5; KırYA, XVII.67); tövbe >tōbe, tōbe, tōbe, tōbe (AİA, I/28-19; AMA, 10.116; KırYA, LVI.67; AYA, 140/79; GKAYA, 313.139); yevmiye >yōmiye (TYA, 193.33)

-y- > -Ø- : ceylan>cēlan (MUYA, I/33-61); çeyrek>çereg (KrİA, 074/75); dünya>düná, dūnásı (DÇYA; KaYA, 96/18); gayrı>gāri (KarYA, 1/27; MUYA, I/2-34); gayrı>gārik (UİA, II-87,40); heybeyi>hābeyi, hēbe (KırYA, XLIX.68; OİYA, 57/2); ihtiyar>ihtiar (SMA, 30.30); keyif>kef, kēfi, kefinde (VGÇA, III.2; DÇYA, 13.36; ADYA, 5/315); meryem>mērām (AYA, 17/36); peygamber>pēgamber (AMA, 7.11); peynir>pēnir (AMA, 25.288; MUYA, I/52-29); reyhan>rēhen (UMA, 37.75); Süleyman>sülēman (UİA, I-18,5); Zeynep>Zēnep (NYA, 1.49); zeytin>zētın (AYA, 151/50)

1.1.4.3. Son Seste Ünsüz Düşmesi

-d > -Ø : tereddüt>tereddü (AİA, I/54-30); tevellüt>teveli (AİA, I/50-2)

-h > -Ø : Allah>Allā, Alla (AMA, 6.33; KrİA, 001/30; SMA, 30.55); eyvah>evva (EdİA, 45-21); eyvallah>eyvallā (EİMA, 44.101); günah>günâmiş (MİA, 13/1); günah>künātır (EdİA, 25-313); inşaallah>îşallā, işalla, inşaalla (AMA, 12.20; AYA, 162/26; KarYA, 200/26); kul huvallah>guluvalıa (AMA, 7.168); padişah> pādişā, pādişa (AMA, 16.116, DÇYA, 4.21; KarYA, 86/25); siyah>siyā (EdİA, 4-25)

-h > -Ø : mesh>mes (KarYA, 45/89); nikâh>nikā (EdİA, 4-13); sabah>sabā (AMA, 13.123; AOİA, B2.09-1; DÇYA, 29.25); sabahleyin>sabāleyin (AMA, 7.63); teravîh>teravi (DÇYA, 23.12); tesbih>tesPi (AYA, 92/47)

-k > -Ø : misk>mis (AAT, Ams., 176.10)

-k > -Ø : muhakkağ>muhakka (DÇYA, 2.13)

-n > -Ø : filan>fila (AMA, 17.265); hemen>hema (SMA, 23.145); ins cin>in cin (UMA, 26.15); nazaran>nazarā (EİMA, 7.18); zaten>zate, zāti (EdİA, 5-46; TYA, 31.12; SİYA, 72/7); zaten>satı (DÇYA, 19.17)

-r > -Ø : beraber>barabā, baraba (AYA, 126/43; UİA, I-49,27); intizar>intizā (UİA, I-30,6); kadar>kada (DÇYA, 5.3; SMA, 20.5; TYA, 61.6; UİA, I-43,32); sefer>sefe (KarYA, 110/51); tekrar>tekre (AOİA, A2.05-74)

- t > -Ø** : abdest>abdes (AİA, I/17-25; AUKA, 2-2; KarYA, 89/12); abdest>aptez (EdİA, 3-18; AOİA, A1.03-25); çift>çif (TYA, 36.17); dost>dos (AİA, I/11-43; AMA, 3.18; AOİA, B2.08-67; AYA, 60/33; KİA, 263.42); dost> doz (SMA, 30.160); dürüst>dürüs (AİA, I/41-15; AYA, 21/27; UİA, II-89,339); post>poş (MİA, 13/7); rast>ras (AMA, 16.73); serbest>selbes (TYA, 44.28); serbest >serbes, serbes (AYA, 13/33; GİYA, 42/81; OTA, 21-131); üstad>usta (GİYA, 70/45)
- y > -Ø** : şey>şē, şe (AYA, 2/26; SMA, 22.5; TYA, 30.69)

1.1.5. HECE KAYNAŞMASI

Hece kaynaşması, yalın ya da ekler ile genişletilmiş sözcüklerde, iki ünlü arasında bulunan /ñ/, /k/, /g/, /ğ/, /y/ damak sesleri ile yarı ünlü niteliğinde olan /f/, /v/, /h/ ünsüzleri yavaş yavaş eriyip kaybolarak, iki ya da daha çok komşu hecenin kaynaşıp tek heceye inmesi olayıdır (Korkmaz 1994: 37; Gülensoy 1988: 69). Hece kaynaşması, Türkiye Türkçesi ağızlarının tamamında sıkça görülen bir ses olayıdır. Bu durum Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcükler için de geçerlidir.

- /f/ ünsüzünün erimesiyle** : Mustafa>Musdā, Musta (KaYA, 61/14; SMA, 30.390)
- /ğ/ ünsüzünün erimesiyle** : mağara>māra (OAAD, Kay., 45.28); kâğıt>kād (EİMA, 11.36)
- /h/ ünsüzünün erimesiyle** : Allahın>aļļāñ (KaYA, 55/45); İbrahim >İprām, İbrām; İbram (AYA, 139/64; KrİA, 070/26; MİA, 1/4; MUYA, III/13-20; SMA, 21.25); bahane>māna (AOİA, A3.06-19); muhacir>mācir (AİA, I/11-21); müteahhit >mütāyit (EdİA,15-13); pahalı>pālı (AMA, 28.63); şehir>şēr (AOİA, B2.09-2); şehriyeli aş> şāreli aş (ADYA, 7/95); taahhüt>tāhütlü (KarYA, 56/62)
- /h/ ünsüzünün erimesiyle** : imtiħan>imtān, imtām (AİA, I/1-3; AMA, 28.23; MİA, 101/46; SİYA, 33/13; UİA, I-22,23); maħalle>mālle (UİA, I-14,18); muħafaza>māfaza (UİA, I-56,23); muħasebe >māsebe (AMA, 7.137); niħayet>nāyet, nāyatında (AA, 27/5; UİA, II-87,277); rahatsız >ırātsiz (UİA, I-18,3); saħip>sāb, sābı

- (EİMA, 25.31; MUYA, I/49-6; UİA, I-7,115); sıhhatli>sâtli (AİA, I/22-88); silahın>silâñ (KaYA, 25/58); taħammül >tāmülde (AMA, 20.77)
- /h/ ünsüzünün erimesiyle** : ĥastane>ħasdāne (AİA, I/22-88); toħum >tōmu (ZBKİA, 12-7); veyahut>veyāt (OTA, 21-46)
- /k/ ünsüzünün erimesiyle** : tūfek (<Far. tufeng>tūfēni (EİMA, 5.9)
- /ķ/ ünsüzünün erimesiyle** : faķat>fāt (OAAAD, Kay., 57.2); ne ķadar >nādar (AİA, III/100-36)
- /v/ ünsüzünün erimesiyle** : cevap>cāp (GA, 344.2)
- /y/ ünsüzünün erimesiyle** : çeyiz>çēz (EİMA, 45.4); hikāyet>ħekāt (ADYA, 3/215); ūikāyet>ūikāt (AİA, II/81-28; AYA; 149/21; EİA, 1.13)

1.1.6. HECE DÜŞMESİ

Kaynaklarda *haplology*, *orta hece düşmesi*, *hece yutumu*, *benzer hece düşmesi*, *hece binişmesi* gibi terimlerle de karşılanan hece düşmesi, bir sözcükte art arda gelen ve nitelik yönünden benzer seslerden oluşan iki heceden birinin kaybolmasıdır. Bu ses olayı, örnekleri az olmakla birlikte Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde de görülmektedir.

davetiye>dāvete (EİMA, 47.101); *herhâlde>heral* (KarYA, 106/9); *hıfzıssıhha>hıfısızā* (AİA, I/28-2); *kilitli>kitli* (KarYA, 57/15); *mahalle >māhle* (KarYA, 197/171); *muayene>muane* (KaYA, 40/53); *muayene >me'ne* (SMA, 22.25); *musalla>musla* (SMA, 22.130); *ķuva-yı milliyeyi >ķuwayı milyeyi* (SMA, 29.30); *sıhhiye>sıhyé* (KarYA, 117/69); *taarruz >tārus* (AMA, 16.132); *teselli>tesli* (SMA, 30.60); *Zülfikar>Zülķār* (SMA, 30.380)

1.1.7. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi, ikiz ünsüz bulunduran sözcüklerdeki ünsüzlerden birinin düşmesi olayıdır (Gülensoy 1988: 67). Anadolu ağızlarında bünyesinde ikiz ünsüz olan Doğu kökenli sözcüklerde, ikiz ünsüzden kaçma yönünde bir görünüm vardır (Korkmaz 1956: 81). Sözcüklerin söyleyiş kolaylığı olarak değerlendirilen ikiz ünsüzlerin tekleşmesi olayının örnekleri bütün yörelerimizde görülmektedir. Bu ses olayının örneklerine Anadolu ağızlarındaki Arapça, Farsça sözcüklerde de sıkça rastlanmaktadır.

- bb- > -b-** : muhabbet>muḥabet (UMA, 3.270)
- cc- > -c-** : hacca>haca (AOİA, A1.05-1); müneccim>müneccim (AKD, 78.23; UMA, 3.15); tüccar>tucardırlar (SMA, 29.30)
- dd- > -d-** : haddi>hadi (SMA, 29.30); müddet>müdet (EdİA, 33-3)
- ff- > -f-** : affedersin>afidersiñ (AİA, III/110-59); küffar>küfar (KaYA, 99/15; MİA, 124/3; KrİA, 066/10); muvaffak>muvafaq (UMA, 16.5); Muzaffer>muzāfer (EdİA, 33-209)
- hh- > -h-** : müteahhit>mütehēt (EİA, 58.23)
- ḥḥ- > -ḥ-** : sıḥḥat>sıḥat (AMA, 7.64; SİYA, 8/38); sıḥḥiye>sıḥiye (EİMA, 7.93; KrİA, 117/4)
- kk- > -k-** : dükkân>tükan, tükan, dikan (AKD, 158.34; MUYA, III/15-61; OTA, 13-113); tekke>teke (SMA, 21.10); teşekkür >têşekür (AYA, 109/40)
- ḳḳ- > -ḳ-** : daḳıḳa>daḳka>deḳe (SMA, 24.85); diḳkat>diḳat (SMA, 15.30); haḳḳından>haḳından (AMA, 17.77; UİA, I-33,25); meşakḳat>meşekāt (AYA, 120/31); muḥakḳak>muḥaka (SMA, 9.15)
- ll- > -l-** : mahalle>maḥalede, maḥlede (SMA, 2.1; UMA, 33.25); mütevellit>müteveliT (AMA, 20.63); tellal>delal, telal (DÇYA, 10.33; SMA, 22.70); vallahi>vâla (VGÇA, IV.31); vallahi>valā, valā (AİA, I/25-48; AMA, 10.103; SMA, 6.20)
- mm->-m-** : amma>ama, eme (SMA, 2.5; 281.46); hammam>hamam (AİA, I/38-40); Muhammed>Meḥemet (SMA, 16.1); tahammül>tāmülde (AMA, 20.77); temmuz>temüs; temiz (AAT, Niğ., 184.3; SMA, 23.5); ümmet>ömete (SMA, 28.70)
- nn- > -n-** : muhannet>muḥanete (ADYA, 7/180); sünnet>sünet (KırYA, LXIV.37; MUYA, I/75-35; SMA, 23.45); zannetmek >zanediyorsun (SMA, 23.115)
- rr- > -r-** : cerrah>cerah (SMA, 21.20); hürriyet>hüriyet (DÇYA, 13.278); kerre>kere (KrİA, 041/18); muharrem>muharem (KarYA, 57/8); müteharrik>mütârik (AMA, 28.69); sırrımı >sırrımı (AOİA, A3.01.37); taarruz>târus (AMA, 16.132)
- tt- > -t-** : battal>batal (ADYA, 13/25)
- vv- > -v-** : evvel>êvel, evel (AMA, 6.36; AYA, 2/51; KaYA, 1/24; MUYA, I/2-51); evvela>evela, evele (DÇYA, 31.1; GBAA, 29.6; KrİA, 104/87; SİYA, 26/8; SMA, 2.5); kuvvet>güvet, govat (UİA, I-71,51; MUYA, II/5-95); kuvvet>guvaḫlı (AYA, 14/7); münevver>munavar (KBAA, XL.13); mürüvvet>mürüvet (OAAAD, Yoz., 123.16); nübüvvet >nübüvet (RİA, 26.26)

- yy->-y-** : katiyyen>gatiyen (AMA, 26.20; UĀA, I-41.16); meyyit >meyit (AĀA, II/91-114); seyyar>séyár, seyar (AYA, 87/15; SMA, 19.30); teyyare>tayara, teyere (UĀA, I-48,7; UMA, 7.1)
- zz->-z-** : lezzet>lezet (AUKA); müezzin>müezin (AA, 13/27); müezzin>mâzini (MĀA, 25/7); tenezzül>tenezül (EĀA, 177.52); tenezzül>tenâzül (AOĀA, B1.01.80)

1.1.8. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Bir sözcüğün aslında yer almayan bir ünsüzün, zamanla bu sözcüğün bünyesine katılması olayına *ünsüz türemesi* adı verilmektedir. János Eckmann, ünsüz türemesinin sesin boğumlanma-oluşum hareketiyle ilgili olduğunu söylemektedir (Eckmann 1955: 11-22). Anadolu ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde görülen ünsüz türemesi, sözcüğün *ön*, *iç* ya da *son* sesinde olabilir. Türeyen sesler ağızlarda ortak olmadığı gibi, bazı sesler belli bir bölge içerisinde yoğunlaşırken, bazı bölgelerde görülmemekte veya sadece birkaç, hatta bir örnekle sınırlı kalabilmektedir (Yüksekkaya 2010: 90).

1.1.8.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi

- h- türemesi** : acaba>hacaba (AUKA, 20-11); akıl>hakıl (TYA, s.239); Allah Allah>halla halla (SMA, 19.130); ama>hemme (AYA, 146/40); ama>hıma (KBAA, XXIV.6); ama>hama, hema (AUKA, 16-8; SMA, 23.145); ambar>hambar (AĀA, II/62-7; KaYA, 19/52; MĀA, 114/6; OĀYA, 7/90); antep>hanteb (AĀA, II/94-86); asker>hâsker (KrĀA, 109/28); ateş> hateş (UĀA, I-6,25); ayıp>hayıp (MUYA, I/55/4); aziz>haziz (TYA, s.239); eger>heger (SMA, 18.115); elbet >helbet (ADYA, 3/280; AUKA, 20-5; GĀYA, 50/13; KaYA, 49/70; KĀA, 30.4; SĀYA, 3/9; entari>hènteri (AYA, 152/42); eyvah>hayvah (TĀYA, 13/17); eyvallah >heyvallah (UĀA, I-25,1); ibrik>hibrik (MUYA, I/44-7); okka>hokka (EYAD, 142.9; MĀA, 1/2); Ökkeş >hökkeş (HTA, 11.2.1-9)
- v- türemesi** : emanet>vemanet (KırYA, XIV.11)
- y- türemesi** : esir>yesir, yèsirleri (AĀA, I/43-29; AYA, 163/12; KĀA, 295.12; SĀYA, 129/2); esir>yasır (MUYA, II/7-35); ibrik>yibrik (EdĀA, 31-27)

1.1.8.2. İç Seste Ünsüz Türemesi

Genellikle Arapça sözcüklerdeki *ayın* ve *hemze* seslerinin boğumlanma zorluğundan dolayı bu seslerin /g/, /ğ/, /h/ ve /v/ seslerine değiştiği görülür (Akar 2013: 59).

- b- türemesi** : peşamal>peşdambal (ErYA, 320.1)
- d- türemesi** : peynir (<Far. penîr)>pendir (KırYA, LXI.50)
- g- türemesi** : mümin>mügmün (MUYA, II/9-84)
- ğ- türemesi** : bazı>bağzı (AAT, Kas., 49.2); muallim>muğallim (NYA, 7.9); saat>sağat (MUYA, II/8-40); sual>suğal (AOİA, A6.06.209); yani>yağni (AOİA, A3.06-12)
- h- türemesi** : inşaat>inşahat (EYAD, 82.32); itibaren>ihtibaren (KarYA, 101/32); itiraz>ihtiraz (AYA, 92/28; KrİA, 081/20); muteber>muhteber (AYA, 118/45); saat>sağat (AİA, I/4-7; AMA, 8.18; DÇYA, 9-73; KaYA, 132/77; KİA, 300.37; MİA, 33/27); şiiir>şiihir (MUYA, I/23-9); tatil>tağdile (ADYA, 2/50); zaten>zahden (ZBKİA, 5-160)
- k- türemesi** : hallac>halıakç (UİA, I-53,39)
- l- türemesi** : hikâye>helkiya (TİYA, 107/96); ikinci>ilkindi (MUYA, I/64-14)
- n- türemesi** : dua>dunā (KarYA, 120/22); fırsat>firsant (ADYA, 5/290; GKAYA); fişek>fişenk (ErYA, 211.7); icabında>incâbında (KarYA, 165/77); meclis >mencilis (GA, 360.1); meşhur>menşur (KırYA, XXVII.43; MİA, 75/29); sine>sinnesine (AYA, 107/62); yani>yânni (AYA, 90/30)
- r- türemesi** : âşık>arşık (TİYA, 6/71); havuz>havruz (EdİA, 34-8); kâğıt>kâğırt (HTA, 1.11.1-5); meşin>merşinini (OİYA, 26/9); patlıcan>baldırcan (ErYA, 375.21)
- v- türemei** : dua>dovā, duva (AİA, I/8-52; AMA, 12.72; EdİA, 35-346; HA, 71.16; MUYA, II/9-50); mu'cizat >müvcuzat (AAT, Çor., 140.16); sual>suval, zuval (AUKA, 1-26; KYA, 24.87; EdİA, 25-194)
- y- türemesi** : acaip>âcayip (ADYA, 4/175); aile>ayile, âyile (ADYA, 7/155; AİA, II/91-67; AMA, 13.38; AYA, 7/53; EdİA, 33-113; EYAD, 109.23); ait>âyit, ayit (AYA, 185/4; MUYA, II/15/6); TİYA, 52/12); amele>amelye (UMA, 2.30); caiz>câyiz (AİA, I/18-94); Cebrail>cèbrâyil (AYA, 159/74); daima>dayma ((DÇYA, 1.21); daire>dayre, dayire (ADYA, 1/65;

AUKA, 17-23); faiz>fayiz (TYA,112.8); hain>hayin (AUKA, 17-24; KarYA, 50/25); maaş>mayış (AİA, I/26-18); mail>mayıl (DTYA, 22.7); mesai>mesayi (TYA, 146.5); müsait>müsayit, müsāyit (AYA, 86/37; GİYA, 8/55; MUYA, I/77-3; SİYA, 29/13; AMA, 13.56); rabia>rābiyē (AYA, 27/3); reis>ireyiz (GBAA, 42.10); şair>şāyir (AOİA, B2.01.19); tane>tayne (KrİA, 032/4); vesait>vesayit (ErYA, 309.30); zirai>zirāyi (AİA, I/32-110)

1.1.8.3. Son Seste Ünsüz Türemesi

- k türemesi** : gayrı>gārik (UİA, II-87,40); kelepçe>gelePceK (AOİA, A1.01-62); gayrı>ğāyriK (MUYA, I/15-2)
- k türemesi** : gayrı>gayrık (AYA, 4/52); gayrı>qayrıkın EdİA, 11-18)
- m türemesi** : belki>belkem, belkim (AYA, 181/125; KİA, 320.9; MUYA, I/82-10; UMA, 2.30); bir kere>bi kerem (EdİA, 35-13); çünkü>çünküm (KİA, 210.8); evvel >evelim (MUYA, I/40-53); keşke>keşkem (KırYA, XLIX.1)
- n türemesi** : bazı>bāzın (KrİA, 095/65); gayrı>gālin, ğayın, ğayrın (UİA, II-82,19; EdİA, 30-56; AOİA, B4.04.113); kere>keren (TYA, 30.108); kadar>ğartan (KİA, 202.17)
- t türemesi** : belki>belkit (TYA, 2.46); remzi>iremzit (KaYA, 16/41)
- z türemesi** : mesela>méseláz (KaYA, 121/49)

1.1.9. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

İkizleşme, iç seste iki ünlü arasında kalan vurgulu ikinci hecenin ön sesindeki ünsüzün yinelenmesidir (Tekin 1971: 1). İç seste iki ünlü arasındaki bazı ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanmayı ifade eden ünsüz ikizleşmesi, örnekleri sık görülen bir ses olayıdır. Anadolu ağzlarındaki Doğu kökenli sözcüklerde ünsüz ikizleşmesinin örnekleri az değildir. İkizleşen ünsüzler daima iç sestedir. Özellikle Doğu grubu ağzlarında ünsüz ikizleşmesi, diğer bölgelere göre daha fazladır (Karahan 1996: 32).

- b- > -bb-** : mübarek>múbbarek (KarYA, 195/8); sabah>sabba, sabbah, sebbah (DÇYA, 33.27; EdİA, 46-109; HA, 70.33; KaYA, 16/31; UMA, 6.110)
- b- > -pp-** : çabuk>çappık (HTA, 2.4.2-11)
- c- > -cc-** : acayip>accayıb (UMA, 10.10); hacı>haccı (KarYA, 106/17)

- d- > -dd-** : feda>feddā (SİYA, 81/6); kadar>ğaddak (AİA, III/100-39); kadar>ğadde (KarYA, 151/59); kadar>gadder (MİA, 81/6); kadar>kaddar, (UMA, 3.125)
- f- > -ff-** : kefen>keffennımı (SMA, 31.125)
- k- > -kk-** : hakem>ħakkkemi (OİYA, 2/12)
- k- > -ğğ-** : saġat>saġġat (KİA, 162.68); teġaüt>taġġavüt (EYAD, 109.3)
- k- > -kk-** : akıl>akkıl (AUKA, 3-4); fakir>fakkir (AUKA, 1-18); fakirlik >fakkırlıġ (MİA, 60/3); maġas>maġġas (DÇYA, 13.250)
- l- > -ll-** : ġile>ġille (UİA, I-9,11); hile>hille (OİYA, 6/49); ilaġ>illaġ (AKD, 328.22); kale>ġalle (EİMA, 11.1); külah>küllah (UMA, 14.70)
- m- > -mm-** : aman>amman (AMA, 9.93; AOİA, A8.11-39; SİYA, 26/24); cami>cāmmıda (SMA, 22.55); hemen>hemmen (ADYA, 12/190; AİA, I/18-89; AOİA, B2.13.42); pamuk >pammuġ (ADYA, 7/235)
- r- > -rr-** : feraġ>ferrah (AOİA, A6.20-26); mera>merra (SİYA, 43/28)
- s- > -ss-** : cesur>cessur (RİA, 1.18); esir>yessir (ErYA, 243.8); esas >essah (TİYA, 9/50); misafir>missāfirimiz (KaYA, 118/23); misalen>missālen (KaYA, 94/52); Yusuf>yússuf (AYA, 60/7)
- ş- > -şş-** : âşıklık>aşşıklık (AOİA, A5.15-37); fişek>fişşek (AYA, 41/19; AOİA, A1.22-51; GİYA, 71/133; MUYA, I/53-89); maşallah>maşşallah, maşşalla (AYA, 64/26; KaYA, 59/29; KarYA, 133/1); reşat>ireşşat (GBAA, 43.18); teşekkür >têşşekür (AYA, 162/34)
- t- > -tt-** : itibar>ittibārı (AYA, 183/17); katiyen>Ķattiyén (EdİA, 46-56; KarYA, 12/77); vatan>vattan (KarYA, 9/15); zaten >zattan (MİA, 1/52); zaten>zattenġ (AİA, III/107-79)
- v- > -vv-** : devamlı>devvamlı (AYA, 171/9)
- y- > -yy-** : fiyat>fiyyát (KarYA, 195/19); siyah>siyyah (AOİA, A4.03-26)
- z- > -zz-** : merkez>mêrkezze (AYA, 118/3); pazar>pazzar (ErYA, 251.4)

1.1.10. GÖÇÜŞME

Türkiye Türkçesi aġızlarının sık rastlanan bir dil özelliġidir. Bazı sözcüklerdeki komşu veya uzak ünsüzlerin yer deġiştirmesi olarak açıklanan *ünsüz göçüşmesi* olayında, sözcük telaffuz edilirken daha sonra gelecek bir

ünsüzün boğumlanma noktası daha önceye alınarak söylenir (Eren 1953: 161-180; Caferoğlu 1955: 1-7; Gülensoy 1988: 69). Ünsüz göçüşmesi, Türkçe sözcüklerde olduğu gibi, Arapça ve Farsça sözcükler açısından da ünsüzlerin söylenişinde karşılaşılan zorlukları giderme esasına dayanmaktadır. Türkiye Türkçesi ağzlarında yer alan Doğu kökenli sözcüklerdeki göçüşmeler, komşu iki ünsüz arasında olabildiği gibi, uzak ünsüzler arasında da gerçekleşmektedir.

1.1.10.1. Yakın Ünsüzler Arasında Göçüşme

- bl- > -lb-** : kıbleye>gılbâya (AOİA, B2.05-23; MİA, 144/21)
- br- > -rb-** : ibret>irbet (AKD, 166.18); ibrik>ırbık, ırbîn (AYA, 101/16; SİYA, 84/32); ibrişim>érbişim (ADYA, 5/1); kabristan>karbistan (MİA, 147/3); kibrit>kirbid (AİA, I/35-29); kibrit>kirpit (ErYA, 304.28)
- cr- > -rc-** : tecrübe > tercübe (KırYA, II.187); tecrübeli>tercübeliymiş (MİA, 17/14)
- çh- > -hc-** : meçhul>mehcül (KrİA, 037/10)
- db- > -bd-** : tedbirli>tebdirli (DÇYA, 7.42)
- fr- > -rf-** : hafriyat>harfiyat (AYA, 10/39; KarYA, 102/170); sofrasorfa, surfa (EYAD, 54.38; MİA, 128716)
- kr- > -rh-** : akraba>arhaba (AİA, III/101-50; MİA, 35/9)
- ks- > -sg-** : ekseriyetle>esgeriyetle (ADYA, 8/265)
- lb- > -bl-** : kalbinin>gablinin (MİA, 42/14)
- lf- > -fl-** : külfet>küfled, küflet (ADYA, 2/60; DÇYA, 33.20)
- lv- > -vl-** : helva>havla (ADYA, 3/265; AOİA, A9.09-33; GİYA, 71/103; UİA, III-95,39); helva>hèylâ (AYA, 44/25); şalvar>şavlar (ADYA, 8/70; AOİA, A2.05-38)
- mh- > -hm-** : zemheri>zehmeri (AYA, 58/46; AİAD, Van, 41.20; MUYA, III/11-5)
- ml- > -lm-** : memleket>melmeket, mélmeket (ADYA, 7/250; AYA, 142/6; DÇYA, 16.16; MİA, 10/3; SİYA, 121/2; TYA, 185.15; UMA, 33.200; KaYA, 122/20)
- mn- > -nm-** : memnun>menmun (AİA, II/90-12)
- ny- > -yn-** : dünya>düyna (AOİA, B3.04-43; MİA, 110/104)
- ps- > -sb-** : tepsi>tesbi (OİYA, 34/24; MİA, 84/3)
- rb- > -br-** : darbuka>dabruka, debrîke (DA, 152.47; UMA, 21.30)
- rb- > -vr-** : çorba>şovra (ADYA, 7/25); derbent>>devrent (UİA, I-33,82)

- rh- > -hr-** : merhaba>mehraba (KİA, 167.21); perhiz>pehriz (OAA, Yoz.,187.23; UMA, 18.50); tarhana>tahrana (KrİA, 008/40); terhis>tehris (AOİA, A7.09-56)
- rv- > -vr-** : derviş>devriş (AKD, 77.3; DÇYA, 4.21; EdİA; 24-154; SİYA, 67/2; UMA, 21.40); kervan>kevran (ADYA, 8/195; AİA, I/27-22; AOİA, A6.11.10; MİA, 10/12); pervaz>pevraznan (KaYA, 72/51)
- ry- > -yr-** : meryem>meyrem; mëyrem (AOİA, A6.10-54; MİA, 110/19; MUYA, II/8-79; AYA, 17/39)
- şf- > -fş-** : keşfet->kefşiT- (AOİA, A8.10-17); keşf et->keş ed- (MİA, 117/22)
- sh- > -hş-** : meşhur>mêşur, mehşur (AYA, 91/30; HTA, 7.2.2-31)
- tk- >> -hd-** : matkap>>mahdap (AA, 8/2)
- tl- > -lt-** : patlıcan>baldırcan (ErYA, 375.21)
- vr- > -rv-** : avrat>arvat (MİA, 35/6; SMA, 7.5; UMA, 21.10; VGÇA, II.6)
- vs- > -sv-** : tavsiye>tasviye (AİA, I/38-40; UİA, I-41,39)
- yr- > -ry-** : bayram>baryam (1.8.2-7)
- zv- > -vz-** : cezve>cèvze (AYA, 181/77)

1.1.10.2. Uzak Ünsüzler Arasında Göçüşme

- l.-n- > n.-l-** : lânet>na'let (AA, 15/3; DA, 103.19); lanet>nâletsîñ (AYA, 164/28)
- r.-l > l.-r** : rezillik>ilezirlik (EdİA, 28-48); reçel>leçer (HTA, 8.10.1-9; MİA, 101/10)
- r.-ş- > ş.-r-** : rüşvet>üşürvet (207/35)
- b.-k- > -ğ.-b-** : tatbikat>tatğibat (KarYA, 34/50)
- d.-r- > -r.-d-** : kadar>ğartan (KİA, 202.17)
- h.-r- > -r.-h-** : ahiret>arhat (MİA, 145/1)
- l.-r- > -r.-l-** : kalbur>harbul (AOİA, A7.11.20); şalvar>şavral (GA, 356.20; MİA, 110/102)
- l.-z- > -z.-l-** : lezzetli>zelletli (AİA, I/39-87)
- r.-b- > -b.-r-** : darbuka>dabırka (EdİA, 30-16)
- r.-k- > -k.-r-** : mütareke>mütakere (EİA, 143.83)
- r.-y- > -y.-r-** : cereyan>ceyran, ceyran (AİA, I/2-16; MUYA, I/16-23; SMA, 6.15)
- t.-n- > -n.-t-** : satraç>santrac (EYAD, 62.4)
- y.-n- > -n.-y-** : diyanet>dinâyet (UİA, I-33,12; UMA, 7.5)
- y.-r- > -r.-y-** : ziyaret>zirayet (KBAA, XXIII.79)

2. SONUÇ

Anadolu ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerin ses bilgisi -ünsüzler- açısından görünümleri hakkında elde edilen verilerden hareketle sonuç olarak genel anlamda şunlar söyleyebilir:

- Türkçenin ses bilgisi kuralları, Türkçe sözcüklerde olduğu gibi Doğu kökenli sözcüklerde de çok sık işletilmektedir.
- Anadolu ağızlarındaki Arapça ve Farsça sözcükler, bazı ses değişimleri bakımından ölçünlü Türkçeye oranla daha fazla farklılaşma göstermektedir.
- Bazı örneklerde Arapça, Farsça sözcükler, ölçünlü Türkçede çeşitli ses olayları sonucunda farklı kullanılırken Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımının aslına döndüğü ya da yaklaştığı görülmektedir: *kimyon* (<Ar. *kemmûn*)>*kemmon* (HTA, 4.5.1-4); *çile*>*çilleliydi* (UİA, I-9,11).
- Doğu kökenli sözcüklerdeki ünsüz değişmelerinin pek çoğu, hemen hemen bütün yörelerimizde görülmektedir.
- Ünsüz değişimleri, Doğu kökenli sözcüklerin en çok iç sesinde sonra ön ve son seslerinde sıklıkla rastlanan ses olaylarıdır.
- Ünsüz değişimleri, *ötümlüleşme*, *ötümsüzleşme*, *süreklileşme*, *süreksizleşme* olayları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu ses değişmelerinin örnekleri daha çok iç seste görülmektedir.
- Ünsüz benzeşmesi olayında *gerileyici* benzeşme, *ilerleyici* benzeşmeye göre çok daha sık gerçekleşmektedir. *Tam* ve *yakın* benzeşmeler diğerlerine göre daha yaygındır.
- Aykırılışmada ise, ilerleyici aykırılışma gerileyici aykırılışmaya göre daha çok örneğe sahiptir.
- Arapça ve Farsça sözcüklerde bolca örneklerini gördüğümüz bir ses olayı da ünsüz düşmesidir. Ünsüz düşmesi, ön seste (/h/, /h/, /h/, /k/, /ş/, /v/) ve son seste de (/d/, /h/, /h/, /k/, /k/, /n/, /r/, /t/, /y/) görülmekle birlikte özellikle iç seste (/b/, /f/, /h/, /h/, /h/, /k/, /l/, /m/, /n/, /r/, /t/, /v/, /y/) gerçekleşmektedir. Bunlardan /f/, /ğ/, /h/, /h/, /h/, /r/, /v/, /y/ ünsüzleri eriyip düşerken kensinden önceki ünlüyü de uzatmaktadır.
- Hece kaynaşması, Doğu kökenli sözcüklerde örnekleri sıkça görülen bir ses olayıdır. Hece kaynaşması, /f/, /g/, /h/, /h/, /h/, /k/, /k/, /v/, /y/ ünsüzlerinin erimesi yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu ses olayına Anadolu'nun pek çok yöresinde rastlanmaktadır.

- Türkçe, birkaç istisna dışında sözcük tabanlarında ikiz ünsüz bulundurmadığı gibi, Arapça ve Farsça sözcüklerdeki pek çok örnekte de ikiz ünsüzleri kendi ses düzenine uydurup tekletmektedir. Bu ses olayı, en çok sırasıyla /v/, /m/, /r/, /k/, /y/, /z/, /k/, /f/ seslerinde görülmektedir. İkiz ünsüzlerin tekleşmesi olayını gösteren örnekler, hemen her yöre ağzında bulunmaktadır.
- Doğu kökenli sözcüklerdeki ünsüz türemesi, sık rastlanan bir ses olayı değildir. Ön seste (/h/, /v/, /y/) ve son seste de (/k/, /k/, /m/, /n/, /t/, /z/) görülmekle birlikte özellikle iç seste (/b/, /d/, /g/, /ğ/, /h/, /k/, /l/, /n/, /r/, /ş/, /t/, /v/, /y/) meydana gelmektedir. Türeyen bazı sesler belli bir bölge içerisinde yoğunlaşırken, bazı bölgelerde görülmemekte veya sadece birkaç, hatta bir örnekle sınırlı kalabilmektedir.
- Söz konusu sözcükler üzerinde görülen diğer bir özellik ünsüz ikizleşmesidir. İkizleşme daima sözcüğün iç sesinde gerçekleşmektedir. Birçok seste ortaya çıkan ikizleşme en çok /d/, /l/, /m/, /s/, /ş/, /t/ ünsüzlerinde görülmektedir.
- Göçüşme, Doğu kökenli sözcüklerde örneklerine çok sık rastlanan bir ses olayıdır. *Yakın* ünsüzler arasındaki göçüşme, *uzak* ünsüzler arasındaki göçüşmeye göre çok daha yaygındır.

Geride bıraktığımız çeyrek yüzyıl boyunca, televizyon başta olmak üzere şehirlere göçlerin sürmesi, örgün eğitimde okullaşma oranının hızla artması gibi etkenler, Türkiye Türkçesi ağızlarını yok olmakla yüz yüze getirmiştir. Türk dilinin fonetik ve morfolojik tarihi açısından son derece önemli olan bu ağızların kaybolmadan önce ayrıntıları ile tespit edilebilmeleri, Türklük biliminin öncelikli araştırma konularından biri durumuna gelmiştir. Buradan hareketle, Türkçe sözcüklerin yanı sıra, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerin de yöre yöre ele alınıp incelenmesi ve söz varlığını ortaya koyabilmek üzere daha fazla derlemeler yapılması gerekmektedir. Böylece Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerin *ses*, *biçim* ve *anlam bilgisi* açısından ne gibi özellikler gösterdiğini, yöreler arasındaki benzer ve ayrılan yönleri, söyleyiş bakımından Türkçe sözcüklerle Doğu kökenli sözcükler arasında ne tür benzerlikler veya farklılıklar olduğunu, ağız atlaslarının hazırlanmasında ne gibi katkılar sağlayabileceğini ortaya koymak mümkün olabilecektir. Bu sebeple, Doğu kökenli sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki söz varlığını ortaya koyabilmek için derleme çalışmalarının devam etmesi; yapılan ve yapılacak olan araştırma ve incelemelerin bir eserde toplanması gerekmektedir.

3. KAYNAKLAR ve KISALTMALAR

- AA : Aydın, Mehmet (2002). *Aybastı Ağzı (İnceleme - Metin - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AAT : Caferoğlu, Ahmet (1994). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ADYA : Nakiboğlu, Sadi H. (2001). *Adıyaman ve Yöresi Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük - İndeks)*, Niğde: Niğde Üniversitesi Yayınları.
- AİA : Akca, Hakan (2012). *Ankara İli Ağızları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- AİAD : Caferoğlu, Ahmet (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akar, Ali (2000). "Türkçe-Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri", *Karadeniz*, 8, 9-16.
- Akar, Ali (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları (Gramer - Metin - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 59.
- AKD : Olcay, Selahattin - Ercilasun, A. Bican - Aslan, Ensar (1988). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AMA : Boz, Erdoğan (2006). *Afyonkarahisar Merkez Ağzı (Dil Özellikleri - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AOİA : Yıldırım, Faruk (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I (Giriş - İnceleme) II (Metinler - Sözlük - Dizinler)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ar. : Arapça
- AUKA : Turan, Zikri (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşum Köyü Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AYA : Erdem, Mehmet Dursun - Bölük, Ramazan (2012). *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş - İnceleme - Metinler)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aydın, Mehmet (2002). *Aybastı Ağzı (İnceleme - Metin - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 29.
- bçy. : Birçok yerde
- Bol. : Bolu
- Boz, Erdoğan (2001). "Doğu Kökenli Kelimelerdeki Kelime Sonu (B, C, D, G) Ünsüzlerinin Türkiye Türkçesinde Ötümsüzleşme Sorunu", *Türkbilgi* 2001/2, 11-22.
- Caferoğlu, Ahmet (1955). "Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1955, 1-7.
- Caferoğlu, Ahmet (1958). "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1958, 1-11.

Caferoğlu, Ahmet (1963). “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1963*, 29.

Çan. : Çankırı

Çor. : Çorum

DA : Erten, Münir (1994). *Diyarbakır İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DÇYA : Özçelik, Saadettin - Boz, Erdoğan (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı (Dil İncelemesi - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Demir, Nurettin (2002). “Ağız Terimi Üzerine”, *Türkbilig 2002/4*, 105-116.

Eckmann, János (1953). “Kelime Ortasında Anorganik b, p ve m'nin Türemesi”, *Türkiyat Mecmuası*, X, 313-320.

Eckmann, János (1955). “Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1955*, 11-22.

EdİA : Kalay, Emin (1998). *Edirne İli Ağızları İnceleme - Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EİA : Gemalmaz, Efrasiyap (1995). *Erzurum İli Ağızları I-II-III (İnceleme - Metinler - Sözlük ve Dizinler)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EİMA : İleri, Canan (2008). *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eren, Hasan (1953). “Türk Dillerinde Metathése”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1953*, 161-180.

Eren, Hasan (1960). “Anadolu Ağızlarında Rumca, İslâvca ve Arapça Kelimeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960*, 295-371.

Eren, Hasan (2003). “Anadolu Türkçesinde Yabancı Ögeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2003*, 157-170.

ErYA : Sağır, Mukim (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Esk. : Eskişehir

EYAD : Gülensoy, Tuncer - Buran, Ahmet (1994). *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Far. : Farsça

GA : Aksoy, Ömer Asım (1945). *Gaziantep Ağzı II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GBAA : Korkmaz, Zeynep (1956). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

- Gemalmaz, Efrasiyap (1989). "Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler", *Türk Kültürü Araştırmaları Halil Fikret Alasya'ya Armağan*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 3.
- GİYA : Demir, Necati - Aydoğdu, Özkan (2009). *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*, Giresun: Giresun Valiliği Yayınları.
- GKAYA : San, Sabri Özcan (1990). *Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 65, 67, 69.
- Gülsevin, Gürer (2002). *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 36.
- Gülsevin, Gürer (2010). *Yaşayan ve Tarihî Türkiye Türkçesi Ağızları*, İstanbul: Özel Kitaplar, 1.
- Günay, Turgut (1978). *Rize İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 84.
- HA : Güler, Zülfü (1992). *Harput Ağzı*, Elazığ: Elazığ Belediyesi Yayınları.
- HTA : Öztürk, Jale (2009). *Hatay Ağzı (İnceleme - Metin - Sözlük)*, Adana: Karahan Kitabevi.
- İpek, Birol (1997). "Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler -Fonetik İnceleme-", Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İpek, Birol (2009). "Alıntı Sözcüklerde Ses Değişmeleri ve Elazığ İli Ağızları Örneği", *Turkish Studies*, 4/8 Fall 2009, 1558-1573.
- İşler, Emrullah (1997a), *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- İşler, Emrullah (1997b). "Arapça Kelimelerin Farsça Unsurlarla Türkçede Kullanılışı (I)", *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 56.
- İşler, Emrullah (1997c). "Arapça Kelimelerin Farsça Unsurlarla Türkçe de Kullanılışı (II)", *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 57.
- İşler, Emrullah (2008). "Türkçedeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ses Değişiklikleri", *EKEV Akademi Dergisi*, 35.
- Karaağaç, Günay (2009). *Dil Tarih ve İnsan*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 32.
- KarYA : Erdem, Mehmet Dursun - Dağdelen, Güner (2012). *Karabük ve Yöresi Ağızları (Giriş - İnceleme - Metinler)*, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları.
- Kas. : Kastamonu

Kay. : Kayseri

KaYA : Erdem, Mehmet Dursun - Kirik, Esra (2011). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları (Giriş - İnceleme - Metinler)*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İl Özel İdaresi.

KBAA : Buran, Ahmet (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KırYA : Günşen, Ahmet (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KİA : Ercilasun, Ahmet B. (1983). *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.

Korkmaz, Zeynep (1975). "Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976*, 143-172.

Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 37, 96.

Korkmaz, Zeynep, (1956). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 81.

KrİA : Uysal, İdris Nebi (2011). *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*, Karaman: Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

KYA : Gülensoy, Tuncer (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MİA : Gülseren, Cemil (2000). *Malatya İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük ve Dizinler)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MUYA : Akar, Ali (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları (Grammer - Metin - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

NYA : Korkmaz, Zeynep (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

OAAD : Caferoğlu, Ahmet (1995). *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

OİYA : Demir, Necati (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

OTA : Özkan, Fatma (1997). *Osmaniye Tatar Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özçelik, Sadettin (2002). "Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine", *İlmî Araştırmalar*, 14, 131.

Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

RİA : Günay, Turgut (1978). *Rize İli Ağızları (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Siv. : Sivas

SİYA : Demir, Necati - Şen, Ülker (2006). *Sivas İli ve Yöresi Ağızları (Etnik Yapı - Dil İncelemesi - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Gazi Kitabevi.

SBYA : Öztürk, Erol (2009). *Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

SMA : Çelik, Saadettin - Boz, Erdoğan (2009). *Siverek Merkez Ağzı (Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük)*, Ankara: Gazi Kitabevi

STİAT : Caferoğlu, Ahmet (1994). *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tekin, Talat (1971). "Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi", *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1-8.

Tietze, Andreas (1958). "Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch", *Jean Dery Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 255-333.

Tietze, Andreas (1967). "Persian Loanwords in Anatolian Turkish", *Oriens* 20, 125-168.

Tietze, Andreas (1999). *Wörterbuch der Griechischen, Slavischen, Arabischen und Persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch - Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü*, (Derleyen: Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg Yayınları.

TYAD : Gülensoy, Tuncer - Buran, Ahmet (1992). *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

UA : Edip, Kemal (1945). *Urfa Ağzı*, İstanbul: Bürhaneddin Erenler Basımevi.

UİA : Gülsevin, Gürer (2002). *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri - Metinler - Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

UMA : Özçelik, Sadettin (1997). *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme, Metinler, Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

VGÇA : Zülfikar, Hamza (1978). "Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri", *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, 297-317.

Yoz. : Yozgat

Yüksekkaya, Gülden Sağol (2010). "Alıntı Kelimelerde Son Türeme", *Turkish Studies*, 5/1 Winter 2010, 90.

ZBKİA : Eren, M. Emin (1997). *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zon. : Zonguldak